

Cinsiyetçi ve sağlamcı olmayan, erişilebilir ve kapsayıcı bir medya mümkün!

Engelli Kadınların Haber Medyasında Temsili

İzleme Raporu

UÇAN SÜPÜRGE
KADIN İLETİŞİM VE ARAŞTIRMA DERNEĞİ

Engelli Kadınların Haber Medyasında Temsili İzleme Raporu

Raporu hazırlayanlar:

Selen DOĞAN
Sinem Sefa AKAY

Veri girişi:

Cansın KUVVET

Katkıda bulunanlar:

Sinem HUN
Yasemin DUT

UÇAN SÜPÜRGE
KADIN İLETİŞİM VE ARAŞTIRMA DERNEĞİ

Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği, Nisan 2023

www.ucansupurge.org
info@ucansupurge.org
facebook.com/ucansupurgeder
twitter.com/ucansupurgeder
instagram.com/ucansupurgeder
linkedin.com/company/ucansupurgeder
pinterest.com/ucansupurgeder

Bu rapor, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteğiyle üretilmiştir. Bu raporun içeriğinden yalnızca Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

Giriş	4
Yöntem	5
İzlenen Mecra	6
İlgili Uluslararası İnsan Hakları Standartları	7
Engelli Kadınların Medyada Temsil Edilme Biçimleri ve Hak İhlalleri	9
İzleme Bulguları	12
Son Söz	31
Kaynakça	34
İzleme Göstergeleri	35

Medyada Engelli Kadınlara Yönelik İnsan Hakları İhlallerinin İzlenmesi

Bu çalışma, medyanın engelli kadınların hak mücadelesi için önemli bir araç ve savunma alanı olması için itici gücü oluşturmayı amaçladı. Engelli kadınların karşılaştığı hak ihlallerinin medyada görünür olması, haberlerin bu ihlallerle mücadelede kadınları güçlendirecek bir bakış açısıyla hazırlanmasını teşvik etmek üzere geliştirildi.

Çalışma ayrıca, örgütlü veya örgütsüz engelli kadınları medya izlemeye dahil etmek, örgütlerdeki engelli kadınları aktif, üretken hale getirmek, diğer hak alanlarından aktivistleri engelli konularıyla ilgilenir hale getirmeye de katkı vermeyi de hedefledi. Göstergeler kullanılarak, seçilen gazete ve internet haberleri analiz edildi. TV ana haber bültenleri içinse yine göstergeler ışığında söylem analizi yapıldı. Ana haber bültenlerinde engelli konularına yer veren haberlerin sırası, süresi, başlığı incelendi.

İzleme bulguları engelli kadınların medya içeriklerinde eksik/düşük temsilinin farkında olarak, onların medya görünürlüğünü desteklemek, özellikle haber içeriklerinde engelli kadınların haklarının ihlaline dikkat çekiyor. Engelli kadınların birey olarak görünmez ve önemsenmezliğinin yanı sıra medya aracılığıyla insan haklarının ihlal edildiğine, ayrımcılığa uğradıklarına ve dışlandıklarına dair kanıtlar sunuyor.

Kalıp yargılardan arındırılmış, engelli kadını veya kız çocuğu haberin nesnesi yerine hak sahibi bir birey olarak ele alan veya bu hak öznesinin görüşlerine yer veren haberlere de rastlandı. Bunlar sınırlı sayıda ve bu haberlerin çerçevesi kadınların başarı hikayelerine odaklanıyor ve engelli kadın bireyi "kahramanlaştırıyor". Bu haberler engelli kadın ve kız çocukların yaşamın diğer alanlarında (eğitim, sağlık, kamusal alanların erişilebilirliği, romantik veya sosyal ilişkileri) hem sağlamlık hem de cinsiyet temelli yaşadıkları zorluklara dikkat çekmiyor.

Özetle, izleme çalışması medyanın engelli kadın ve kız çocukları belli bir açıdan gördüğünü ve kalıp yargılarla gösterdiğini ortaya koyuyor. Bunlar toplumda engelliliğe dair bilgi eksikliğinin ve önyargıların sonucu olduğu kadar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı ayrımcılığın da dile ve düşünceye yansımaları anlamına geliyor.¹

İnsanların dışlanmasına vesile olan en önemli etkenlerden biri dil. Engelli kişilerin farklılıklarını olumsuz bir şekilde ön plana çıkaran kelimeler insanların kendilerini değersiz hissetmelerine neden oluyor. Bu türden bir dil, doktorlar, terapistler ve öğretmenler gibi meslek mensupları tarafından kullanılabilirdiği gibi, gazetelerde ve sokakta da kullanılıyor.²

¹ Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği (2023) Sayfa 14.

² Eşit Haklar için İzleme Derneği-Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (2017)

Yöntem

Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği izleme çalışmasına başlamadan önce, engelli hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri için medya izlemenin önemini şu başlıklar üzerinden tartışmaya açtı:

Engelli kadınlar;

- Medya izlemesi yaparak kendi savunuculuk alanları ve konularıyla ilgili medyanın temsil stratejilerini açığa çıkarabilirler.
- Bu temsillerin dönüştürülmesi için kamuoyu yaratabilirler.
- Yayıncılık alanındaki düzenleyici kuruluşlar üzerinde politika oluşturulması ve standartların geliştirilmesi süreçlerinde etkin rol oynayabilirler.
- Kadınlara ilişkin temsillerin farklılaşması için basın meslek kuruluşlarının uğraştığı medya etiği ve mesleki ilkelerin geliştirilip yaygınlaştırılmasında baskı gücü oluşturabilirler.
- Medya izleme raporları da medya kuruluşları için haber değeri taşıyabilir.
- Uzun soluklu platformlara dönüşebilirler, izleme grupları/ağları kurabilirler.
- Kadınların güçlü medya stratejileri geliştirebilmesi için, kadınlara medya eğitimi ve desteği sağlanabilir. Böylelikle uluslararası alanda kadınlar yaygın medyaya karşı dayanışma içine girebilirler.
- Medyada çalışan kadınları birleştirmek, güçlendirmek ve gazetecilikte sosyal sorumluluğu arttırmaya katkı sağlayabilirler.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla eleştirel medya okuryazarlığının gelişmesine katkı sağlayabilirler.
- Medya izleme çalışmalarıyla medyada demokratikleşmeye fayda sağlayabilirler.
- Medya ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında kadın katılımının artarak devam etmesinin önünü açabilirler.

Bu tartışmalar şu sorulara yanıt bulma ihtiyacını ortaya çıkardı:

- Engelli kadınların haber alma hakkı neleri içerir?
- Haber alma hakkımızı kullanmamızın önündeki engelleri nasıl tarif ediyoruz?
- Haberlerde engelli kadınlar nasıl temsil ediliyor? Medya bizi nasıl görüyor ve gösteriyor?
- Sektörde çalışan gazeteci kadınlarla nasıl bir iletişim ve işbirliği sağlıyoruz?
- Medyada yer bulmasını istediğimiz taleplerimiz, beklentilerimiz, önceliklerimiz neler?
- Medya engelliler için erişilebilir mi?
- Engelli kız çocukların haklarını öğrenmeleri ve bağımsız yaşamaya dair ihtiyaçlarını dile getirmelerine medya nasıl yardımcı olabilir?
- Medya, haklarımızı ihlal ettiğinde veya ihlallere sessiz kaldığında hangi yolu izleyeceğimizi biliyor muyuz?
- Yeni teknolojileri ve yeni iletişim biçimlerini kullanabiliyor muyuz?
- Hangi konuda bilgi ve becerilerimizin geliştirilmesine ihtiyaç duyuyoruz?

Uçan Süpürge Derneği, bu sorular üzerinden bilgi ve deneyim alışverişi yapmak üzere bir Danışma Kurulu oluşturdu.³ Danışma Kurulu toplantısı 30 Eylül 2022'de çevrimiçi yapıldı. Medya izlemenin yapılacağı yayın organları bu toplantının ardından belirlendi. Ayrıca, 23 Aralık 2022'de Medyada Engelli Kadınların Temsili ve Engelli Kadınlara Yönelik Hak İhlalleriyle Mücadele konulu çevrimiçi bir forum düzenledi. Foruma çeşitli engel durumları ve nadir hastalıklardan kadınların yanı sıra, engellilik ve toplumsal cinsiyet konularında çalışan hak savunucuları ve gazeteciler de katıldı.⁴ Engellilerin kendilerini ifade edebilecekleri, demokratik katılım hakkını kullanabilecekleri ve kamuoyu baskısı oluşturacakları bir medyaları olması gerektiği, engelli kadınların medyada bir hak öznesi olarak görünür olmamasının nedenleri ele alındı. Medya izleme çalışmasının sonuçlarının engelli kadınlara savunuculuk ve iletişim faaliyetlerinde nasıl yardımcı olabileceğine dair geribildirim alındı. Ayrıca, cinsiyetçi, ırkçı, sağlamcı, türcü ve homofobik olmayan, kapsayıcı, eşitlikçi, erişilebilir, insan hakları ve toplumsal cinsiyeti odağa alan bir medya için ilkeler ve çalışma biçimleri konuşuldu. Hem bu raporda hem de "Gazeteciler, TV Habercileri, Pod Yayıncıları ve Sivil Toplum Örgütleri için Engelli Kadınlarla İlgili Haber ve Röportaj Yaparken Bilinmesi Gerekenler Rehberi"nin hazırlanmasında tüm geribildirimler yol gösterici oldu.

İzlenen Mecra

İzleme çalışması için Türkiye mediasından 5 gazete, 3 haber sitesi ve 3 televizyon kanalı seçildi. Gazeteler seçilirken, izlemeye konu olacak yazılı haber kaynaklarının politik arka planları, yaygınlıkları ve engellilikle ilgili içeriklere yer verme sıklığı kriter olarak belirlendi. Ayrıca, bir haber ajansının da izleme evrenine eklenmesine gerek görüldü. Bunun için yurt haberlerine ve engelli konularına en çok yer veren, resmi ideolojinin de taşıyıcısı konumundaki haber ajansı izlemeye dahil edildi. Haber sitesi olarak bir anaakım ve bir insan hakları haberciliği yapan site olmak üzere iki mecra seçildi. TV'de ise çok takip edilen kanallar belirlendi.

Medya izleme için 11 haber kuruluşu seçildi:

Birgün	Posta	Sözcü	Cumhuriyet	Yeni Şafak
Anadolu Ajansı	Habertürk	Bianet		
Fox TV	CNN Türk	Star TV		

İzleme göstergeleri belirlemede Küresel Medya İzleme Projesi'nden (Global Media Monitoring Project - GMMP) yararlanıldı. GMMP⁵ 1995 yılında WACC adlı kuruluşun Kadınlar İletişimi Güçlendiriyor konferansının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Küresel Medya İzleme Projesi, akademik makalelerden etnisite gibi başka alanları da izleme projeleri için metodoloji geliştirmeye, politika yapma süreçlerine kadar birçok yerde değişim için bir araç oldu. GMMP'nin klasik altı ana kategorisi olan "siyaset ve hükümetler", "ekonomi", "bilim ve sağlık", "haklar ve mevzuat", "suç ve şiddet",

³ Bakınız EK 1: Danışma Kurulu

⁴ Bakınız EK 3: Çalıştay Katılımcı listesi

⁵ <https://whomakesthenews.org/the-gmmp/>

“ünlü/medya/sanat/spor”a 2020 yılındaki izlemede yedinci başlık olarak “toplumsal cinsiyet ve ilişkili konular” eklendi.⁶

Seçilen yayın organlarında Ocak-Aralık 2022 tarihleri arasında yer bulmuş engelli kadınları konu alan haberler belirlendi. Toplamda 94 haber, göstergeler⁷ kullanılarak incelendi. Ayrıca, 6 TV ana haber bülteni 3 Aralık Dünya Engelliler Günü’nde ve 10-16 Mayıs Engelliler Haftası içinde kalan rasgele seçilmiş bir günde izlenerek analiz edildi.

- Birgün gazetesinden 2 haber
 - Posta gazetesinden 3 haber
 - Sözcü gazetesinden 8 haber
 - Cumhuriyet gazetesinden 7 haber
 - Yeni Şafak gazetesinden 5 haber
- olmak üzere toplam 25 gazete haberi**

- Anadolu Ajansı haber sitesinden 51 haber
 - Habertürk sitesinden 12 haber
 - Bianet sitesinden 6 haber
- olmak üzere toplam 69 internet haberi**

- Fox TV televizyonundan 2 ana haber bülteni içerisinde haberler
 - Star TV televizyonundan 2 ana haber bülteni içerisinde haberler
 - CNN Türk televizyonundan 2 ana haber bülteni içerisinde haberler
- olmak üzere toplam 6 TV ana haber bülteni analiz edildi.**

İlgili Uluslararası İnsan Hakları Standartları

İzleme çalışmasının sonuçları; Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (UNCRPD) ve Ek Protokolleri ile BM Engelli Hakları Komitesi Genel Yorumları başta olmak üzere ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 5393 sayılı Belediyeler Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025 kapsamındaki hak ve özgürlükler odağında değerlendirildi.

⁶ <https://whomakesthenews.org/gmmp-2020-final-reports/>

⁷ Bakınız EK 2: İzleme Göstergeleri

İlgili Uluslararası İnsan Hakları Standartları	Temel Hak Alanları
İnsan Hakları Evrensel Beyanname	Eşitlik, Yaşam hakkı, İletişim
Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (UNCRPD) ⁸	Erişilebilirlik. Yaşam hakkı. Kişi özgürlüğü ve güvenliği. Sömürü, şiddet veya istismara maruz kalmama. Kişisel bütünlüğün korunması. Seyahat özgürlüğü ve uyruklu. Bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma. Kişisel hareketlilik. Düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgiye erişim. Özel hayata saygı. Hane ve aile hayatına saygı. Eğitim. Sağlık. Habilitasyon ve rehabilitasyon. Çalışma ve istihdam. Yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma. Siyasal ve toplumsal yaşama katılım. Kültürel yaşama, dinlenme ve boş zaman aktivitelerine ve spor faaliyetlerine katılım.
BM Engelli Hakları Komitesi, Engelli Kadınlar ve Kız Çocuklar Üzerine Genel Yorum No. 3	Ayrımcılık. Şiddet. Adalet erişim.
BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)	Eğitimde, çalışma hayatında, sağlık hizmetlerinden yararlanmada, ekonomik ve sosyal hayatın her alanında fırsat eşitliği, medeni haklarda eşitlik
İlgili Ulusal Mevzuat, Eylem Planı	Temel Hak Alanları
5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun	Yaşam, sağlık, eğitim, korunma, toplumsal hayata katılım, erişilebilirlik, bakım desteği
5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu	Protez, ortez, araç ve gereç bedelleri için katılım payı (Sağlık ve Bağımsız Yaşam Hakkı) Engelli çocuğu bulunan kadınlara aylık Korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetleri Eğitimde ve istihdamda fırsat eşitliği Erişilebilirlik Kültür, eğlence, spor ve din alanlarına tam katılım Ortopedik ve diğer yardımcı araç ve gereçlerin standartlara uygun olarak temini (Sağlık ve Bağımsız Yaşam Hakkı)
5393 sayılı Belediyeler Kanunu 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu	Erişilebilirlik. Kentsel yaşam, sosyal hizmet ve yardımlar. Bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri veren engelli hizmet birimleri
Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı, 2023-2025	Hakların korunması ve adalet. Kapsayıcı eğitim. Sağlık ve iyilik hali.

⁸ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinaIliskinSozlesme.pdf>

Engelli Kadınların Medyada Temsil Edilme Biçimleri ve Haber Medyasında Hak İhlalleri

Medya, her türden sözlü, yazılı, basılı, görsel metin ve imgeleri içeren çok geniş iletişim araçlarını kapsayan bir kavramdır. Bu kavramın içine gazete, dergi, kitap, broşür gibi basılı; televizyon, radyo, sinema gibi görsel-işitsel iletişim araçları girer. Günümüzde bu kavramın kapsama alanına internet, billboard, Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal ağlar ve dijital mecralar da eklenmiştir.

Medya, genellikle (yasama, yürütme ve yargıdan sonra) 'dördüncü kuvvet'⁹; kamu (devlet) ve özel sektörden (ekonomi) sonra 'üçüncü sektör' olarak tanımlanır. Medya için 'öteki hükümet'¹⁰ tanımı da yapılmıştır.

Bu kadar 'güçlü' bir araç, yurttaşlar ve kurumlar olarak aramızdaki ilişkilerin daha demokratik olabileceğine bizi inandırmalıdır. Başka hayatların da yaşandığını, başkalarının da hakları ve özgürlükleri olduğunu bilmek, siyasal, sosyal ve kültürel davranışlarımızın yansımalarını görmek için medyaya gereksinimimiz vardır. **Medya, toplumda yalnızca güç ve mülk sahiplerinin değil, görmezden gelinen, ihmal edilmiş, güçsüzleştirilmiş, ötekileştirilmiş herkesin sesi olmak zorundadır.**

1990'lardan bugüne medya sektöründeki hareketlilik ve çeşitlilik (gazete ve televizyonların sayılarının artması, internet medyasının kontrolsüz biçimde genişlemesi, sosyal medyanın popüler olması gibi) kadınların medyadaki temsiline ilişkin yeni kaygıları beraberinde getirmiştir. **Medya kuruluşları rekabet ortamında daha fazla takip edilmek, dolayısıyla daha çok kâr elde etmek için çeşitli yollara başvurmakta, bunu yaparken de kadınları, çocukları, engellileri, LGBTİ+ları, mültecileri ve tüm diğer ihmal edilmiş/güçsüzleştirilmiş kesimleri araçsallaştırmayı sürdürmektedir.**

Medya ürünleri ve içeriklerinde kadınların ikincil konumunu pekiştiren yaklaşımın egemen olması, kadınları arzu nesnesi, mağdur/kurban veya eş/anne rolleriyle

⁹ Carlyle, T. (1840)

¹⁰ Rivers, W.L. (1982)

sınırlayan bir dili hakim kılmıştır. Bu, ataerkil normların biçimlediği cinsiyet rollerinin medya aracılığıyla yeni üretilmesidir. **Engelli kadınlar ve kız çocuklar da bu klişe temsillerin içine sıkıştırılmakta ve hem cinsiyet hem de engellilik bakımından çifte ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır.**

Toplumsal cinsiyet bakış açısıyla medya izleme, medyanın kendi ürettiği içerik aracılığıyla yaydığı cinsiyet ayrımcı söylemi deşifre eder ve iletişim araçları eliyle yeniden üretilen şiddet ve ayrımcılığa dikkat çeker. **'Medya izleme' (media monitoring/media watch); yazılı/görüntülü/çevrimiçi/sosyal medyada toplumsal cinsiyetten kaynaklı her türlü ayrımcılık, ihlal ve şiddetle mücadelenin yeni, gerekli ve etkili bir yoludur.** Çünkü ayrımcılık dilinin en yaygın görüldüğü alanlardan biri medyadır ve aynı zamanda ayrımcılıkla mücadeleye dair mesajların en geniş alana yaygınlaştırılabileceği alan da medyadır. **Haber alma hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü uluslararası insan hakları sözleşmeleri tarafından güvence altına alınmış haklardır.** Bu hakların kullanımını medya kuruluşları teşvik etmeli ve toplumu bu yönde bilgilendirmelidir. Medya sivil toplum örgütleri için savunuculuk faaliyetlerinde hem etkili bir araçtır hem de aracılık ettiği veya yeniden üretilmesine katkı verdiği şiddet, nefret ve ayrımcılıkla mücadele ettiğimiz için bir amaçtır. Gazetelerden televizyon şovlarına, haber sitelerinden sosyal medyaya kadar tüm iletişim araçları toplumsal sorunların çözümünde büyük bir güçtür. Ancak, bu araçların çoğu ticari olduğundan kâr amacıyla bu toplumsal sorumluluklarını ikinci planda tutarlar, hatta çoğu kez unutulur.

Engelli kadınların görünmez olması ihtiyaçlarının, deneyimlerinin, sorunlarının, mücadelelerinin, önceliklerinin, taleplerinin, başarılarının, emeklerinin, kimliklerinin ve maruz bırakıldıkları hak ihlallerinin de görünmemesine neden olmaktadır. Medya içeriklerinde/ürünlerinde engelli kadınlara yer verilen örneklerde eksik ve yanlış temsiller dolaşıma girdikçe toplumda önyargılar pekişmekte, klişeler yaygınlaşmakta, doğru bilinen yanlışlar tekrarlanmaktadır.

Hak ihlallerine yol açan şartların düzeltilmesi için bu ihlallerin görünür hale gelmesi gerekir. Medyaya 'ötekileştirilmişlerin' gözünden bakmak, onların medyada görünür olması için çabalamak, ihmal edilmiş tüm toplulukların (engelliler, kadınlar, mülteciler, çocuklar gibi...) medyada hak ihlallerine maruz kalmadan temsil edilmesi için bakış açısı geliştirmek ve medyada engelli hakları ihlalleriyle mücadele edebilmek için önce bu ihlalleri tespit etmek gerekir. Bunun yolu, eleştirel bir gözle **medya izlemeyi bir insan hakları izleme aracı olarak** kullanmaktır.

İzlemenin temel amacı "izlemeye konu olan alanda ortaya konulacak eylem için temel oluşturmaktır". Yapılan değerlendirmelerden yola çıkarak söz konusu alanda doğru ve etkin yasa ve uygulamaların hayata geçirilmesi konusuna savunuculuk yapmak için yapılır.¹¹

Engelli kadın toplumundaki potansiyelini medya içeriği üretmede de kullanılabilir hale gelmesi lazımdır. Engellilerin genel hak mücadelesinin içinde kadın engellilerin mücadelesi kendine özgü bir alandır ve bu alan toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısına ihtiyaç duyar. Örgütlü ve örgütsüz kadınlar, alanın özgün sorunlarıyla

¹¹ Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği, İzleme Olmazsa Olmaz kitabından, 2013.

mücadelenin yanına bir de toplumsal cinsiyete dayalı sorunlarla mücadeleyi, kaynaklara eşit erişimi, karar mekanizmalarında söz sahibi olmayı vs. koymak zorunda kalmışlardır. Medya tüm kurumları ve araçlarıyla, engellilere dair önyargıların aşılmasında, toplumun bu konuda bilinçlenmesinde önemli bir güçtür. Medya, bir savunuculuk aracı olarak kullanıldığında engellilerin örgütlenmesini kolaylaştırır.

Engellilerin insan haklarına saygılı bir iletişim ve medya ortamı yaratmak için ilk koşul erişilebilirliğin sağlanmasıdır. Türkiye'nin onayladığı Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi 9. maddesinde dikkat çekilen erişilebilirlik engelli kişilerin yalnızca mekanlara, toplu taşıma araçlarına veya hizmetlere değil, toplumsal yaşama tam ve etkin katılımlarının sağlanması için tüm araç-gereçlere, ürünlere, bilgiye, teknolojiye vb. erişimleriyle de ilgilidir. *"Erişilebilirlik, herhangi bir mekanın, ürünün, içeriğin, servisin, hizmetin hatta dijital ortamın engelliler ve yaşlılar dahil olmak üzere herkes tarafından anlaşılabilir, ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasıdır"*¹².

Engelli kişiler medya araçlarından kendilerine uygun ve erişilebilir olanları sıklıkla kullanmaktadır. Bu araç ve ağılar engelli kişiler arasında haberleşmeyi kolaylaştırmakta, dünyada olup bitenler hakkında bilgi edinmeyi sağlamakta, boş zamanları değerlendirme ve eğlence amacıyla kullanılmakta ve gündelik işlerin takibini kolaylaştırmaktadır.

Engellilerin medyaya erişimi bağımsız yaşamın gerekliliklerinden biridir; dijital araçları başkalarının yardımına ihtiyaç duymadan kullanarak habere ve bilgiye erişim engelliler için haktır. **Medya içeriklerinin de herkes için erişilebilir olması bir lütuf değil haktır.** Bunun için gerekli düzenlemelerin yapılması, örneğin televizyon yayınlarında işaret dili tercümesi ve altyazının sağlanması, haber sitelerinde erişilebilirlik mөнüsünün bulunması gibi kolaylaştırıcı önlemlerin alınması gerekmektedir.

Türkiye'de haber medyasının engelliler için erişilebilir olmaması kişilerin haber alma hakkının ihlali olduğu gibi **Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin de ihlali anlamına gelir.**

¹² www.erisilebilirhersey.com

İZLEME BULGULARI

Raporun bu bölümünde, haber medyasında engelli kadınlar ve kız çocukların en çok yer aldığı konulara göre gruplama yapılarak hem hak öznelerinin kamuoyuna nasıl yansıtıldığı hem de medya aracılığıyla hangi hakların ihlal edildiği analiz edilmiştir.

Şiddet: Cinsel istismar, kadına karşı şiddet, kadın cinayeti, ihmal

“Mesela engelli kadınlar deyince de aklımıza gelen ilk konu taciz ve şiddet. Engelli bir kadın şiddet gördüğünde nasıl destek olunacak diye konuşmaya başlıyoruz ama bütünlüklü bakmıyoruz, hayatın diğer tüm alanlarında nasıl var olduklarına dair konuşmuyoruz. Bir yandan engelli kadınlara uygulanan şiddetin medyada bu kadar görünür olmaya başlaması da aslında iyi bir şey çünkü bu sayede insanlar bu durumlardan haberdar oluyorlar. Ama bir sonucu da engelli kimliğini çok korunması gereken, sterilize edilmesi gereken bir kimlik olarak üretmesi oluyor. Cinsel obje olarak kullanmayın ‘yazıktır, günahdır, etmeyin’ gibi.”

*Engelli Kadın Derneği'nden Bahar Turan ile söyleşi
Çatlak Zemin: Feride Eralp - Tuğçe Canbolat, 10 Şubat 2020*

Engelli kadınlar ve kız çocuklar medyada yoğunlukla şiddet haberleriyle yer alıyor. İncelediğimiz 14 şiddet konulu haberin (incelenen tüm haberlerin %15,9'u) 6'sı cinsel istismar, 4'ü kadın cinayeti, 2'si kadına karşı şiddet, biri hakaret ve biri ihmal vakası. Medya platformlarında bu haberler *gündem*, *güncel*, *günün içinden*, *son dakika* gibi başlıklar altında yer alıyor. Haberlerin hiçbirinde engelli kadın veya kız çocuk birincil kaynak değil. Bir başka deyişle; aktarılan bilgi doğrudan kişiden alınmamış. İki haberde kişinin ağzından Çocuk İzlem Merkezi ve mahkemeye sunulan ifadelere de yer verilmiş. Haberlerde görsel kullanımı da hak ihlali yaratır nitelikte: kadına karşı şiddet ve kadın cinayetlerinde sıkça karşılaşılan olay yeri, tutuklanan kişi, adliye, emniyet müdürlüğü, karakol, şiddete uğrayan veya öldürülen kadın veya kız çocuk fotoğrafı kullanımı bu haberlerde de geçerli.

Engelli kadınların cinsellikleri ve cinsiyetleri yokmuş gibi algılandığı için toplumda, cinsel saldırı veya istismarın haberleştirilmesi okuyucu/izleyicinin çok dikkatini çekiyor; medya kuruluşları da olayın kendisini ve mağdur-özneyi daha çok tık/rejting/tiraj için en kötü biçimde sunuyor. Bunu önlemek için, engelli-engelsiz her kadının cinsel şiddete uğrama riskini hesaba katan ve bunu haberleştirirken şiddeti yeniden üretmeyecek ve ikincil kurbanlaştırma yaratmayacak bir medyaya ihtiyaç var.

Basın ve medya çalışanlarının cinsel şiddet haberlerinde hak temelli habercilik anlayışıyla üretilmiş, doğru mesaj veren, güçlendirici görseller kullanmalarını teşvik etmek amacıyla Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği tarafından hazırlanan *Cinsel Şiddet Haberleri için Görsel Arşiv web sayfası önemli bir kaynak.*
<https://csgorselarsiv.org/>

Haberlerde zihinsel engelli kadınların şiddete daha çok maruz kaldığı görülüyor. Bunu işitme engelli, down sendromlu ve otizmlı kadınlar ve kız çocuklar izliyor. Çocuk, yabancı uyruklu ve yaşlı zihinsel engelli kadınların diğerlerine göre daha fazla risk altında olduğu anlaşılıyor. Kendilerini savunmada yeterli güce ve kapasiteye sahip olmayan zihinsel engelliler olay sonrasında da failleri tanımayabileceği veya beyanlarına itibar edilmeyebileceği için şiddet faillerinin “öncelikli tercihi” oluyor.

Antep'te zihinsel engelli kadına tekme atan adam: Erkek sandım
Antep'te Suriye uyruklu zihinsel engellie (70), bankta otururken tekme atan tutuklandı.'ın ifadesinde, vurduğu kişinin kadın olduğunu bilmediğini öne sürerek, “Ben olayı kızımın kaçırılmasına yönelik olabileceğini düşünerek kendimi kaybettim. Banktaki kişiyi erkek zannettiğim için bir anlık kızgınlıkla olayı gerçekleştirdim” dediği belirtildi. *6 Haziran 2022, Birgün*¹³

Samsun'da korkunç olay! Zihinsel engelli kadın ölü bulundu! Ağabeyi tutuklandı
Kentte zihinsel engelli 62 yaşındaki bir kadın evinde ölü bulundu. İlk incelemede kadının kafasından darbe aldığı belirlendi. Olayla ilgili gözaltına alınan 4 kişiden 3'ü savcılık ifadesinin ardından serbest bırakıldı. Ölen kadının ağabeyi ise tutuklandı. İddiaya göre ise zihinsel engelli tuvaletini yaptı diye aynı evde beraber kalan ve bakım parası alan, zihinsel engelli'un abisi R.T. tarafından soba demiri ile kafasına vurması sonucu hayatını kaybetti. *14 Nisan 2022, Habertürk*

Söz konusu haberlerin içeriğini analiz ettiğimizde özellikle cinsel istismar söz konusu olduğunda olayın bütün ayrıntılarıyla anlatılması ve/veya şiddetin yöneldiği kişiye anlatılmasıyla karşılaşırız. Bu durum, şiddetin pornografisini yeniden üretiyor, okuyucuları olayın ayrıntıları hakkında meraklandırırken öfke ve nefrete de sürüklüyor. Böylelikle, devletin yükümlülüklerini, koruyucu yasal mekanizmaları, çocuk, kadın ve engelli politikalarını ve basın etiğini tartışmaya açamıyor. Ayrıca yargı sürecinin cinsel istismara maruz bırakılmış kişiyi yaşadığı travmayı anlatarak defalarca örselenmekten koruyamadığı, engellilere yönelik özel düzenlemelerin işlemediğini de gözler önüne seriliyor.

14 yaşındaki kızına tecavüz edip hamile bırakan babanın cezası belli oldu
Diyarbakır'da 14 yaşındaki R.Ş. mide bulantısı ve kusma şikayetiyle annesi tarafından hastaneye götürülünce korkunç gerçek ortaya çıktı. Hastanede gebe olduğu belirlenen R.Ş. ve annesi hastane polisi tarafından Çocuk Şube Müdürlüğü'ne teslim edildi. R.Ş.'nin karnındaki bebeğin babasının kendi babası olduğu netlik kazanınca gebeliğe son verildi. Mahkeme yargılama sürecinde herhangi bir pişmanlık göstermediği, ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirmediği, herhangi bir işte çalışmaması, sosyal ilişkileri dikkate alınarak cezasında alt sınırdan uzaklaştırıldığını belirtti. *20 Temmuz 2022, Sözcü*

¹³ 5187 sayılı Basın Kanunu Madde 21 “kimlik açıklama yasağına aykırılık”, haber vermeyi yasaklamamakta, yalnızca haberin veriliş şekli bakımından sınırlandırma getirmektedir. Kanun koyucunun anılan maddede suç olarak nitelendirdiği ve “kimlik açıklama yasağına aykırılık” olarak adlandırılan bu fiil ile yaptırım altına alınan, habere konu olan kişilerin kimliklerinin açıklanması veya tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılmasıdır. Belli aralıklarla yayımlanan gazete, dergi gibi basılmış eserler ile haber ajansları yayınlarını bu kapsama girmektedir. Ayrıca, **Kişilerin Ad ve Soyadı ile Arama Motorları Üzerinden Yapılan Aramalarda Çıkan Sonuçların İndeksten Çıkarılmasına Yönelik Talepler ile ilgili olarak Kişisel Verileri Koruma Kurulunun (KVKK) 23/06/2020 Tarihli ve 2020/481 Sayılı Kararı** unutulma hakkının uygulanabilmesi için yapılması gerekenleri içermektedir. Son olarak, **UNCRPD Madde 22 “özel hayata saygı”** altında kişisel, sağlık ve rehabilitasyon bilgilerinin gizliliğini koruma sorumluluğu bulunmaktadır. Ne var ki bu haberde kişilerin ad ve soyad bilgilerine yer verilmiştir. Bu nedenle ihlalin devam etmemesi adına ad-soyad bilgileri kırmızı şeritle kapatılmıştır.

Ev sahibinin engelli kızına cinsel istismarda bulunan kiracıya 15 yıl hapis Zonguldak'ta ev sahibinin yüzde 70 zihinsel engelli 59 yaşındaki kızına cinsel istismarda bulunduğu iddiasıyla tutuksuz yargılanan 50 yaşındaki [REDACTED], 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı. [REDACTED], kararın ardından tutuklandı. *3 Haziran 2022, Sözcü*

Bu haberlerin yayınlanması, engellilerin kolaylıkla istismar edilebileceğine dair yargıları kuvvetlendirirken, aynı zamanda engelli kadınların toplumsal yaşamdan, sosyalleşmekten ve romantik ilişkilerden kaçınmasına, bunlara korkuyla yaklaşmasına ve güven duygularının sarsılmasına, sebep oluyor. Ayrıca, "hane ve aile hakkına saygı" (UNCRPD Madde 23) ve "bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma" (UNCRPD Madde 19) hakkının ihlaline de neden oluyor. Diğer yandan, engelli kadınların cinsiyetsiz ve cinsellikleri olmayan kişiler olarak görülmesi gibi toplumda yaygın bir inanış olduğundan aşağıdaki gibi haberler, okuyanın tepkilerini faile değil mağdura yöneltmesine de neden olabiliyor.

İşitme engelli [REDACTED] katledildi, cansız bedeni ormanlık alana atıldı
Mersin'de 9 Şubat 2022 tarihinde ormanlık alanda boğazı kesilmiş halde cansız bedeni bulunan sağır ve dilsiz kadının, yine sağır ve dilsiz olan 'sevgilisi' tarafından boğazı kesilerek öldürüldüğü ortaya çıktı. *17 Şubat 2022, Birgün*

Zihinsel engelli kadına servis aracında cinsel taciz
Ankara'nın Mamak ilçesinde servis şoförü [REDACTED], rehabilitasyon merkezine giden zihinsel engelli B.A. (20) adlı kadına, araçta cinsel saldırıda bulunduğu suçlamasıyla tutuklandı. B.A., ifadesinde 2 Şubat'ta rehabilitasyon merkezinden evine gitmek için servis aracına bindiğini, [REDACTED]'in herkesi indirdikten sonra ıssız yere kendisini götürerek, araçta cinsel saldırıda bulunduğunu daha sonra kimseye anlatmaması için bıçakla tehdit ettiğini ileri sürdü. *1 Mart 2022, Posta*

Zihinsel engelli kadınlar cinsel davranışları anlamlandırmakta zorlandığı için cinsel suçluların mağdurda rıza olduğunu iddia etmesi kolaylaşıyor, yargının bu yönde karar vermesi ise engelli kişinin insan haklarının ihlali anlamına geliyor. Çocuğa ve kadına karşı cinsel suçlar ve kadın cinayetleri söz konusu olduğunda hızlıca gündeme getirilen "rıza ve rıza inşası" kavramları engelli kadınlar ve özellikle zihinsel engelli olanlar için sıkça kullanılan "bahane" ve hatta "suçlama" yöntemidir. Seçilen haberlerde cinsel suçları sanık açısından hafifletmek amacıyla, kadının rızası olduğu öne sürülüyor çünkü zihinsel engelli kadınların cinsel davranışları kontrol edemediği ve kendisine yönelik bir cinsel atağın ispat edilemeyeceği düşünülüyor.

Zihinsel engelli kadın cinsel istismara uğradı, savcı 'Rızası var' dedi
Ankara'da zihinsel engelli [REDACTED] (27) alıkoyup, cinsel istismarda bulunduğu suçlamasıyla tutuksuz yargılanan [REDACTED] (29) hakkında savcı, beraat talep etti. Savcı, kadının sanığın yanına rızasıyla gittiğini savundu. *12 Eylül 2022, Sözcü*

İstismara uğrayan 15 yaşındaki otizmlili kız: Beni zorla TIR'a bindirdi
İstanbul'dan Hatay'a gitmek için evinden çıkan 15 yaşındaki otizmlili E.Z.'nin Kocaeli'de AIDS hastası TIR sürücüsü M.C ile O.D. ve Ü.M.'yi cinsel istismarla suçlamasıyla ilgili açılan davanın duruşmasında genç kız, "Evden kaçtım, yolda yürüdüğüm esnada M.C. beni zorla TIR'a bindirdi" dedi. *7 Aralık 2022, Sözcü*

Bu konudaki haberler hem haberin yapılaş biçimi hem de kullanılan görseller açısından ihmale uğrayan engelli bireyi güçsüz, bağımlı, mağdur, yardıma muhtaç olarak resmediyor, kişi onurunu zedeleyebilecek kompozisyonlar içeriyor. Seçilen haberlerde, engelli kadınlara yönelmiş cinsel suçların hikayeleştirildiği de görülüyor.

Kocaeli'de zihinsel engelli kadın ile beş yakını koruma altına alındı
Kocaeli'nin Gölcük ilçesinde bir ihbar üzerine eve giden ekipler gördükleri dram karşısında şoke oldular. Işıksız odada kalan ve hiç konuşmayan 23 yaşındaki zihinsel engelli kız ile çocuğu, annesi, anneannesi ve 2 kardeşi korumaya alındı. 80 yaşındaki anneannenin alzaymır hastası olduğu, zihinsel engelli kadının karanlık bir odada kaldığı tespit edildi. *15 Kasım 2022, Yeni Şafak*

Toplumsal cinsiyete ve haberin içeriğine dair göstergelerimiz ile incelendiğinde, bu haberlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine veya ayrımcılık/hak ihlali/şiddete dair unsurlar olsa da buna doğrudan dikkat çekmenin amaç olmadığı anlaşılıyor. İncelenen tüm haberlerde toplumsal cinsiyet klişeleri, önyargılar ve kalıp düşünceler mevcut. Engelli kadın ve kız çocuklar aile ilişkileri çerçevesinde ele alınıyor. Öte yandan, bu **haberler engellileri güçlendirecek bilgi ve mesajlar içermiyor, insan hakları, yasalar ve mevzuat hakkında bilgi vermiyor**. Engellilik veya engelli kadınlar odağında çalışan sivil toplum örgütlerinin görüşleri bulunmuyor. Kadına ve engellilere karşı şiddet konusunda yol gösterici, hak arama mekanizmalarını kullanmaya teşvik edici bir dil ve içeriğe rastlanmıyor. Engelli kadınların insan haklarının ihlali durumunda arayabilecekleri acil yardım hatları, başvurulabilecek merkezler vb. hakkında bilgi verilmiyor. Özetle, istismar, ihmal ve kadın cinayetlerinin haber değerini "reyting malzemesi"¹⁴ haline getirmek toplumsal şiddeti aktarım ile yeniden üretiyor, sorunun çözümüne katkı sağlamıyor.

Toplumsal cinsiyet normları: Evlilik, cinsellik, üreme

Engelliliğe ilişkin önyargılar, örneğin engellilerin cinsiyetsiz, aseksüel veya heteroseksüel olduğu, evlenmediği/evlenemediği, çocuğunun olamadığı, engelli kadının çocuk doğuramadığı haber medyasında engelli kadınlar ve kız çocukların temsilinde de sıkça karşımıza çıkıyor. Toplumsal hayata dahiliyet ve kamusal alanda bir aradalıkta kadınların geride bırakılması, dışlanması, özgürlüklerinin kısıtlanması engelli kadınlar ve kız çocukları engelli oluşları nedeniyle çifte dezavantajlı konuma sürüklüyor. **Cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimleri engelli kadınlar için erişilebilir değil**. Engelli kadınlar jinekolojik muayeneye aile bireyleriyle birlikte gidiyor, hasta mahremiyeti gözetilmiyor. Sağlık çalışanlarının çoğu engelli kadınların cinsel hayatı olmadığını düşünüyor, bilgi ve danışmanlık ihtiyaçlarını yok sayıyor. Engelli kadınların evlilik ve romantik ilişkiler kurma, cinsellik ve çocuk sahibi olma tutum ve beklentileri görmezden geliniyor veya bilinmek istenmiyor.

"Cinselliğin insan haklarından biri olduğu ve dolayısıyla cinsiyetsizleştirmenin bir hak ihlali olduğu kısmını biraz daha ayrıntılı bir şekilde açıklamak istiyorum. Cinsellik yalnızca belirli bir kesimin ayrıcalığı olduğunda, yalnızca o kesimin cinsel hakları savunulur, yalnızca o kesim cinsellikle ilgili hizmetlere erişebilir. Engellilerin cinsel haklarını görmezden gelmemiz demek, aynı zamanda engellilerin, özellikle de engelli kadınların ve çocukların, engelli olmayan kişilerden çok daha fazla cinsel şiddete maruz kaldığını da görmezden gelmemiz demektir."

Beyza Ünal (Haziran 2018) Aşk Aşktır! Ya Cinsellik!

Eşit, Erişilebilir, Engelsiz Hayat Dergisi Sayı:52

¹⁴ <https://www.ntv.com.tr/saglik/siddet-ve-taciz-haberleri-nasil-verilmeli,OxGdoWFWvk24dkTYbGgHBg#>

İzleme çalışmasında incelediğimiz 5 haber (incelenen tüm haberlerin %5,6'sı) "temsili/sembolik" düğün organize edilen engelli kadınlara dair. Toplumsal cinsiyet klişeleri, önyargılar ve kalıp düşüncelerin engelli kadınlar ve aileleri tarafından içselleştirilmesine örnek olan bu haberlerde "beyaz gelinlikli" otizimli, down sendromlu, zihinsel engelli kadınların anne, baba, kardeş, akrabalarıyla bir arada fotoğraflarına yer veriliyor. Yerel gündem, günün içinden gibi başlıklar altında yer alan bu haberlerin hiçbirinde engelli kadın veya kız çocuk birincil kaynak değil. Yani aktarılan bilgi doğrudan kişiden alınmamış.

Zihinsel engelli 62 yaşındaki kadının gelinlikle kına gecesi hayali gerçek oldu
Ordu'da zihinsel engelli 62 yaşındaki'ın gelinlikle kına gecesi hayalini, kız kardeşleri gerçekleştirdi. Fatsa ilçesi Tahtabaşı Mahallesi'nde oturan'ın, gelinlik giyerek kına gecesi yapmak istemesi üzerine kardeşleri davetiye bastırды, düğün salonu kiraladı. 16 Aralık 2022, Habertürk

Down sendromlu'ün gelinlik hayali gerçek oldu
Elazığ'da yaşayan 24 yaşındaki down sendromlu, okuldaki öğretmenlerine ve ailesine gelinlik giymeyi çok istediğini söyledi. Öğretmenleri ve ailesi'ün bu hayalini gerçekleştirmek için hemen harekete geçti. Davetlilerin alkışları arasında salona giren, doya doya eğlenirken gelinlik giymenin mutluluğunu yaşadı. 13 Eylül 2022, Cumhuriyet

Fedakar baba engelli kızının düğün hayalini gerçekleştirdi
Şekerpınar Mahallesi'nde oturan, doğuştan zihinsel engelli'ın en büyük hayali gelinlik olmaktı. 31 yaşındaki doğuştan engelli genç, hayalindeki gelinliği giyerken damatsız düzenlenen düğün töreninde'in yaşadığı mutluluk yüzüne yansıdı. Mahalledeki kuaföründen sazcısına, kameramanından gelinlikçisine kadar herkes,'ın hayalini en güzel biçimde gerçekleştirmesi için adeta seferber oldu. 18 Temmuz 2022, Sözcü

Söz konusu engelli bireyin kadın olduğu için beyaz gelinlik giy(diril)mesinin ve evlilik ritüellerini uygulamanın ötesine geçmeyen bu hikayelerde engelli kadının romantik ilişki, cinsellik veya çocuk sahibi olma isteğine değinilmiyor. Bu görmezden gelmeyle okuyucunun acıma ve merhamet duygusu besleniyor, okuyucunun engelli kadınların bu bağlamdaki haklarına dair farkındalığını oluşturmak yine eksik kalıyor.

Bakım: Bağımlı yaşam, fedakarlık, yoksulluk

Engelli bireyi bir bozukluğu olan ve tıbbi bakım veya tedaviye ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlayan biyomedikal yani tıbbi model, bakım ihtiyacının her daim olduğunu ve bu bakım emeğinin bireyin kendisine değil yoğunlukla aile fertlerine ait olduğuna işaret eder. Dolayısıyla anneler, babalar, kardeşler veya ailenin diğer fertleri ve akrabaların fedakarlığı, hayatını adanması veya bakım emeği yükünü yüklenmesi engelli kadınlar ve kız çocukların medyada yer aldığı haberlerin başında geliyor.

İzleme çalışmamızda, engelli çocuğu bulunan annelerin fedakarlığının ve annelerinin fedakarlığı sayesinde engelli kız çocuklarının başarısı veya toplumsal hayata dahil olmasının haber medyasının her daim radarında olduğunu gördük. **İncellediğimiz haberlerin 12'si (tüm haberlerin %13,6'sı) yoğunlukla annesinin fedakarlığıyla iyileşen, tedavisi devam eden, eğitim alan, meslek sahibi olan engelli kız çocuk ve kadınlar üzerine.** Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görünüş biçimlerinden biri olan çocuk bakım yükünün kadının ve annenin sorumluluğunda olması kalıp yargısı engelli kadınları da

es geçmiyor. Haberler arasında engelli annenin bakım emeğini yüceltenler de var. Medya platformlarında bu haberler yaşam veya yerel haber başlıkları altında yer alıyor. Haberlerin nerdeyse tamamında engelli kadın veya kız çocuk birincil kaynak değil. Anne çocuklar yerine konuşuyor, kendini ve çocuğunun durumunu aktarıyor. Sadece üç haberde ağırlıklı olarak annenin ifadeleri yer alırken, habere asıl konu olan kızının az da olsa görüşleri bulunuyor. **Haberde görsel kullanımı açısından engelli çocuk annelerinin veya çocuklu engelli annelerin temsil edilme biçimleri toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla eşleşiyor.** Çoğunda ev ortamında, ev işleri yaparken veya çocuklarına bakım verirken, taşırken, kucaklarken, bireysel olarak değil çocuğu ile aynı karede görseller kullanılıyor. Bu haber türünde mutlaka fotoğraf kullanımı oluyor. Engelli bireylerin engelli oldukları açıkça gösteriliyor. Çocuk ve yetişkin yüzleri kullanılıyor. Aynı şekilde bireylerin ad, yaş, buldukları il ve ilçe bilgilerine de haberde yer veriliyor.

Ömrünü zihinsel engelli çocuklarına adadı

Aydın'ın Efeler ilçesinde 67 yaşındaki fedakar anne [REDACTED], biri kanser hastası 4 zihinsel engelli çocuğuna sevgi ve şefkatle bakıyor. Baba [REDACTED] çiftçilikle uğraşırken, en küçüğü 25 yaşındaki zihinsel engelli çocuklarının saçlarının taranması, giydirilmesi, yemek yedirilmesi gibi tüm ihtiyaç ve bakımlarıyla anneleri ilgileniyor. *7 Mayıs 2022, Anadolu Ajansı*

Fedakar anne hayatını engelli kızlarına adadı

Ordu'nun Altınordu ilçesinde yaşayan [REDACTED], zihinsel ve fiziksel engelli kızlarına büyük bir şefkatle bakıyor. 59 yaşındaki 4 çocuk annesi [REDACTED], AA muhabirine, yıllardır çocuklarıyla ilgilendiği için sosyal hayatı bulunmadığını söyledi. Evde kızlarıyla vakit geçirdiğini, beslenmelerinin yanı sıra kişisel bakımlarını yaptığını anlatan [REDACTED], "Çocuklarımla yüzü gülsün bana yetiyor. Bir Elif, bir Ceylan, çocuklarımla böyle uğraşıyorum ben. Onlar benim özel çocuklarımla. Çocuklarımla çok da seviyorum." dedi. *8 Mayıs 2022, Anadolu Ajansı*

Haberlerin genel çerçevesi ve içeriği engelli bireyin (fiziksel, zihinsel, işitme, görme engelli, serebral palsili, otizmlili) bakıma muhtaçlığını, anne veya ebeveynine bağımlı yaşamını, beceri ve yetkinliğinin, ifade özgürlüğü ve karar verme kapasitesinin sınırlılığını kanıtlar bir bakış açısı taşıyor.

Dolayısıyla, UNCRPD Madde 17 (kişisel bütünlüğün korunması), Madde 19 (bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma), Madde 21 (düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgiye erişim), Madde 22 (özel hayata saygı), Madde 23 (hane ve aile hayatına saygı), Madde 27 (çalışma ve istihdam), Madde 28 (yeterli yaşam standardı ve korunma), Madde 29 (siyasal ve toplumsal yaşama katılım), Madde 30 (kültürel yaşama, dinlenme ve boş zaman aktivitelerine ve spor faaliyetlerine katılım) açısından engellilerin bir çok insan hakkının ihlalini meşru kılıyor. **Kamu kurumlarının yükümlülükleri ve destek mekanizmalarına ve özellikle habere konu olan ailelerin desteklenme durumlarını sorgulayan içerik bulunmuyor.**

Fedakar anne engelli kızının bakımını 56 yıldır özenle yapıyor

Amasya'nın Suluova ilçesinde yaşayan 76 yaşındaki [REDACTED], sabah kalkınca önce kızına kahvaltısını hazırladığını ve ilaçlarını verdiğini belirten [REDACTED], "Aynı zamanda böbrek hastası. Benden başka birinin yanında duramaz, ben onu bebek gibi besliyorum. Bana 'Zor oluyor mu senin için' diyorlar. Zor olmaz mı, zor ama o benim ciğerim, her şeyim, içinden söküp atamazsın evladını." diye konuştu. Kızını bir an olsun yalnız bırakmadığını, bu nedenle evden dışarı çıkamadığını anlattı. *20 Haziran 2022, Anadolu Ajansı*

Hasan dede 45 yaşındaki engelli kızına özenle bakıyor
Amasya'nın Suluova ilçesinde 5 yıl önce eşini kaybeden 82 yaşındaki [REDACTED], 45 yaşındaki engelli kızına annesini aratmamak için özenle bakıyor. Engelli kızını, eşinin bir emaneti olarak gören baba [REDACTED], 5 yıldır aynı binada oturdukları gelini [REDACTED]'in de yardımıyla, kızının yemeğinden kişisel bakımına kadar her türlü ihtiyacını karşılıyor. [REDACTED], AA muhabirine, kızının mutlu olduğu zaman tüm yorgunluğunun gittiğini ve dünyanın en mutlu insanı olduğunu söyledi. 18 Nisan 2022, Anadolu Ajansı

Evlilik, aile, ebeveynlik ve özel ilişkilere dair meselelerde engellilere karşı ayrımcılığın bir yansıması da engelli annelerin 'yeterli annelik yaptıklarını' kanıtlayan haberlerdir. İzleme çalışmamızda buna değinen iki haber cinsiyetçi kalıp yargıları engelli kadınları 'yüceltmek' için kullanıyor.

Çocuklarına gözü gibi bakıyor: Engelli olmam anne olmama engel değil
İstanbul Pendik'te yaşayan 3 çocuk annesi [REDACTED], 2008 yılında geçirdiği operasyonla bacaklarını kaybedince kendini çocuklarına adadı. Çocuklarına gözü gibi bakan [REDACTED], "Engelli olmam anne olmama engel değil" dedi. 8 Mayıs 2022, Yeni Şafak

Hamileyken eşini kaybeden engelli anne kızlarıyla hayata tutunuyor
Düzce'de sol eli ile sağ kolunun tarım aletine sıkışması sonucu engelli kalan 35 yaşındaki [REDACTED], eşini kaybettikten sonra karşılaştığı zorlukları kızlarının sevgisiyle aşıyor. Eşinden kalan maaşla geçimini sağlayan ve engeline rağmen ev işlerini yalnız başına yerine getiren [REDACTED], karşılaştığı zorlukları çocuklarının sevgisiyle aşıyor. [REDACTED], fedakarlığı ve azmiyle çevresindekilerin de takdirini topluyor. 7 Mayıs 2022, Anadolu Ajansı

Duygusal emek: "Bakım her zaman ilgi ve şefkati içerir; bu nedenle ataerkil ideoloji içinde **bakım kavramı hep 'kadınlık' rolüyle birlikte düşünülmektedir**. Ataerkil kültürlerde kadınlığa atfedilen anlamlardan, şefkat, yumuşaklık, tahammül ve cefakarlık gibi özellikler bakımın kalitesini artırma, sürekliliğini sağlama ve maliyetini düşürme açısından işlevseldir. Aynı zamanda bu özellikler, bakan kadının ikincil konumu da pekiştirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretir."

Reyhan Atasü-Topcuoğlu, "Sosyal Haklar Piyasalaşır mı?
Çocuk Hakları ve Kadın Emeğinin Kesişiminde Türkiye'de Kreşler"

İncelenen diğer haberler de kadınların çocuk bakımından sorumlu olduğu ve engelli çocukların bakım yükünün diğer çocuklara oranla daha yoğun ve zorlayıcı olduğu üzerine kurgulanmış. Bu haberlerde "masum ve melek" çocuklar, "kahraman" ebeveynler/anneler, "kader mahkumu" aile tipolojilerine rastlıyoruz. Acıma duygusuna seslenen bir haber dili tercih ediliyor. "Annenin fedakarlığı - Fedakar anne" başlığı sıkça kullanılıyor. Erkeklerin çocukların bakımında bu 'fedakarlığın' neresinde konumlandığına ilişkin bilgiler haberlerde sorgulanmıyor. Oysaki kendini ve tüm yaşamını engelli çocuğuna adayan bu kadınların çalışma hayatında yer almama durumuna dair ipuçları var. Geçimin nasıl, kim(ler) tarafından sağlandığı, engelli bireyin sağlık ve özel gereksinimlerinin nasıl ve ne düzeyde karşılandığına ilişkin bilgiler haberlerde çok az yer alıyor. Barınma, eğitim, sağlık, koruma gibi insan haklarının teminiyle doğrudan ilişkili engelli bireyin iyi olma halini anlayamıyoruz. Çizilen pembe tablo altta yatan sorunlara bireylerin ve ailelerin el yordamıyla, kendi başlarına çözüm arayışları ve asgari bir yaşama 'şükretmeleri' ile servis ediliyor. Yoksullukla mücadele eden bu ailelerin emekli ve engelli maaşlarına bağımlılığı da gözler önüne seriliyor.

Serebral palsili [REDACTED]'in üniversite hayali annesinin fedakarlığıyla gerçek oldu
Bursa'da, "beyin felci" olarak bilinen serebral palsy hastası 22 yaşındaki [REDACTED], eğitim hayatı süresince kendisine eşlik eden annesinin fedakarlığı sayesinde üniversitede eğitim görmeyen mutluluğunu yaşıyor. Osmangazi ilçesindeki kiralık 2 odalı ve tuvaleti de bahçede bulunan evde kızıyla yaşam mücadelesi veren anne 46 yaşındaki [REDACTED], evladının iyi bir eğitim alması için ilkokuldan itibaren onu okula getirerek dersleri boyunca eşlik etti. Üniversitede öğrenim görme hayalini gerçeğe dönüştüren [REDACTED]'i, akülü engelli aracıyla okula bırakan annesi, dersleri bitene kadar onu okulda bekliyor. *16 Mart 2023, Anadolu Ajansı*

Fedakar anne ömrünü öğretmen olmak isteyen serebral palsy hastası kızına adadı
Yozgat'ta yaşayan 2 çocuk annesi [REDACTED], tüm hayatını halk arasında beyin felci olarak bilinen Serebral Palsy (SP) hastası kızına adadı. 8 yaşındaki kızı [REDACTED]'nin eğitiminden mahrum kalmaması için anaokulundan bu yana her gün okula götürüp getiren fedakar anne, kızının hayatını büyük ölçüde kolaylaştırıyor. *13 Mayıs 2023, Habertürk*

Serebral palsili [REDACTED], lösemiyle 5 yıl süren savaşı kazandı
Halk arasında "beyin felci" olarak bilinen serebral palsy (SP) ile dünyaya gelen 22 yaşındaki [REDACTED], yaşama azmi ve yanından bir an olsun ayrılmayan annesinin desteğiyle 5 yıldır mücadele ettiği lösemiye yendi. "Kızım daha birinci sınıftayken ilkokul öğretmeni bana, 'bundan ne köy olur ne kasaba. Götür bulaşık yıkamayı öğrensin' demişti. Ama kızım, bugüne kadar sürekli takdir ve teşekkür alarak okullarını bitirdi." *7 Nisan 2022, Anadolu Ajansı*

Engellilik bir kalkınma sorunudur, çünkü yoksullukla iki yönlü bir ilişkisi vardır: engellilik yoksulluk riskini artırabilir ve yoksulluk engellilik riskini artırabilir... Engelli bir aile üyesinin bulunduğu hanelerde gıda emniyeti veya yetersiz barınma sorunu, güvenli su, hijyenden mahrumiyet ve sağlık hizmetlerine yetersiz erişim gibi maddi zorlukların yaşanma ihtimali daha yüksektir.
Dünya Sağlık Örgütü (2011) Dünya Engellilik Raporu, Sayfa 10

İzlemeye konu olan haberlerden 3'ü aile gelirine katkı sunan engelli kadınların gelir getirici faaliyetlerine odaklanıyor. Yoksulluk, eğitim, istihdam döngüsü engelli kadınlar için de içinden çıkması zor bir gerçeklik.

Haberler kadınların hikayelerine yer verirken engelli kadın işsizliğini vurgulamıyor, istihdamda ayrımcılığa değinmiyor veya yoksullukla mücadele stratejilerine dair bir görüşe başvurmuyor.

Engelli kadın ürettiği süs eşyalarını satarak aile bütçesine katkı sunuyor
Korkut ilçesine bağlı Altınova beldesinde yaşayan 33 yaşındaki [REDACTED], Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü bünyesindeki süs eşyaları kursunda öğrendiği sanatı evine taşıdı. Küçük yaşta geçirdiği rahatsızlık nedeniyle tekerlekli sandalyeye bağlı kalan [REDACTED], ürettiği süs eşyalarıyla hem yaşama tutunuyor hem de ailesine ekonomik katkı sağlıyor. *18 Ocak 2022, Habertürk*

Serebral palsili [REDACTED] hem seyyar satıcılık hem motivasyon koçluğu yapıyor
Ankara'da seyyar satıcılık ve sertifikalı motivasyon koçluğu yaparak geçimini sağlayan [REDACTED], şimdi de spor alanındaki azmiyle şampiyonluk hedefine yürüyor. Yaklaşık 7 yıldır Kızılay'da seyyar satıcılıkla hayatını kazanan [REDACTED], her gün otobüsle Kızılay'a gelip esnafın da yardımına tezgahını açıyor. *30 Mayıs 2022, Anadolu Ajansı*

Yalova'daki semt pazarının "gözlemci ablası" hayata tek eliyle sarıldı
Yalova'da her hafta kurulan semt pazarında tezgah açıp gözleme yapan 70 yaşındaki [REDACTED], tek eliyle kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürüyor. "Biz engelliyiz diye birçok insan bize acıyarak bakıyor. Engelimiz de olsa ekmeğimizi kazanıyoruz. Evim kira olduğu için de çalışmam gerekiyor. Doğuştan bir kolum yok ama hayat mücadelemden vazgeçmiyorum." *17 Eylül 2022, Anadolu Ajansı*

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, yoksulluk ve yoksunluğun engelli kadın ve kız çocukların bakım hakkı dahil tüm haklarının hayata geçmesini nasıl olumsuz etkilediğine kanıtlar sunan bu haberlerde yine bu ayrımcılık görünümlerine doğrudan referans bulunmuyor. Bu durumları ortan kaldıracabilecek, engelleyebilecek veya ihalin bildirimini yapılabileceği başvuru noktaları, kurumları, mevcut mekanizmalar veya bu alanda çalışan STÖ'lerinin bilgileri veya görüşlerine yer verilmiyor. Bu haberler de "insan hikayelerini anlatma" konuya dikkat çekmek yerine ayrımcı ve dışlayıcı tiyolojileri tekrar ederek kalıp yargıları daha da güçlendiriyor ve yaygınlaştırıyor.

Başarı Hikayeleri: Spor, sanat, eğitimde mucizeler

Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği'nin (KASFAD) "Kızlar Sahada" işbirliğiyle gerçekleştirdiği 2020 Türkiye'de Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Raporu'nun bulguları sporda katılım düzeyinde eşitsizliği ortaya koyuyor. Dört milyon erkek sporcunun yaklaşık 35 bini engelli iken yaklaşık iki milyon kadın sporcunun 10 bini engelli. Yani toplam sporcuların üçte biri, toplam engelli sporcuların ise sadece dörtte biri kadın. Spor yönetimi ve antrenörlükte fırsat eşitsizliği ise çok çarpıcı. Yönetimlerde ve antrenörler arasında engelli bireylere çok nadir rastlanıyor ki bu kişiler de erkek.

Spor, sanat, kültürel faaliyetler ve benzerlerinin yani fiziksel ve "herkesin önünde – kamusal alanda" gerçekleşen eylemlerin engelli bireyler tarafından da yapılabileceğinin kabulü öncelikle engelli bireylerin ve hatta ailelerinin, partnerlerinin, sosyal çevrelerinin iç ve dış motivasyonunun¹⁵, elverişli ortam ve koşulların mevcudiyetiyle şekillenir. Bu eylemlerin "özgür", "normal", "sınırsız" hissettirmesi, engelli kadın ve kız çocuklar özelinde olumlu beden algısı yaratması ve sosyal etkileşimi arttırması motivasyon sağlar.

Engelli kadınlar ve kız çocukların medyada başarı hikayesi olarak sunumu yoğunlukla spor faaliyetlerine ve kazanılan madalyalara, şampiyonluklara dair haberlerle oluyor. Karate, tekvando, judo, halter, badminton, tenis, yelken, yüzme, hentbol, basketbol, bilek güreşi dallarında sporcu olan işitme, konuşma, görme, zihinsel engelli, serebral palsili kadınlara dair haberler yoğunlukla Anadolu Ajansı imzasını taşıyor. İncelediğimiz 40 haberin (incelenen tüm haberlerin %45,5'i) 25'i spor, 6'i sanat (müzik), 10'u eğitim alanındaki başarıları içeriyor. Medya platformlarında bu haberler yaşam, spor, gündem, eğitim gibi başlıklar altında yer alıyor.

Spor haberleri yoğunlukla birincil kaynağın yani engelli kadın veya kız çocuğun doğrudan aktarımıyla başlıyor, ardından ikincil kaynağın (anne/baba, antrenör, federasyon başkanı) ifadelerine yer veriliyor. Bu haberlerde sporcu kadın veya kız çocukların hem tek başına, antrenman veya müsabakalarda formalı portreleri hem de antrenörleri veya ebeveynleriyle yan yana fotoğrafları kullanılıyor.

¹⁵ Tekkurşun Demir, G. ve İlhan, L. (2020)

Karateci [REDACTED], Türkiye'nin ilk mental engelli kadın şampiyonu oldu İzmir'de engelli sporcu [REDACTED] (19), karatede Türkiye'nin ilk mental engelli kadın şampiyonu oldu. [REDACTED] (48), kızı [REDACTED]'nin hobi olarak başladığı karatedeki başarısıyla gurur duyduğunu ve Türkiye'yi temsil etmeyi hedeflediklerini belirtti. *30 Aralık 2022, Habertürk*

İşitme ve görme engelli milli judocu, paralimpik şampiyonluğu hayaliyle çalışıyor Türkiye ve dünyada katıldığı çeşitli şampiyonalarda başarılar elde ettiğini dile getiren [REDACTED], hem eğitiminde hem de spor alanında kendi çabalarıyla bugünlere ulaştığını vurguladı. Mili judocu [REDACTED] ise birlikte antrenman yaptıkları [REDACTED]'un tüm sporculara örnek olduğunu kaydetti. "Bazı engelliler kendini dünyadan soyutluyor. [REDACTED] öyle değil. Bizimle burada engellerini aşarak spor yapması örnek alınacak bir durum." değerlendirmesinde bulundu. *26 Eylül 2022, Anadolu Ajansı*

Paralimpik sporcu [REDACTED]'in hedefi yelkende dünya şampiyonluğu Ablasının yönlendirmesiyle 9 yıl önce profesyonel yüzücü olmaya karar veren [REDACTED], 39 Türkiye şampiyonluğu, 2 Türkiye ikinciliği, Samsung Boğaziçi Kıtalararası Yüzme Yarışı'nda 6,5 kilometre yüzerek para genel klasmanda üçüncülük, para kadınlarda ise birincilik elde etti. [REDACTED], yelkende ise birçok Türkiye şampiyonluğunun yanı sıra geçen yıl İtalya'da düzenlenen Paralimpik Dünya Şampiyonası'nda bronz madalya aldı. *8 Eylül 2022, Anadolu Ajansı*

Engellilik ile yoksulluk veya bölgeler arası eşitsizlik arasındaki bağı ortaya koyan haberlerde sporcuların zorlukları aşmada destek mekanizmalarının, aileleri ve antrenörleri veya takım yöneticileri olduğu görülüyor. Hedef ve başarı odaklı motivasyonun engelli bireyin kamusal alanda ve toplumsal hayatta bireysel özerkliğinin bir nevi kabulünü getirdiğini gösteriyor.

Şırnaklı engelli milli tenisçi [REDACTED] hedeflerine adım adım ilerliyor Yaklaşık 3 yıl önce başladığı tekerlekli sandalye tenisinde başarılı sonuçlara imza atan Şırnaklı 16 yaşındaki milli sporcu [REDACTED], ailesinden uzak kalmasına rağmen olimpiyat hayali için aralıksız çalışıyor. Sporcusunun kısa sürede kendisini kanıtladığını dile getiren [REDACTED], "Bizi en çok etkileyen [REDACTED]'nin hikayesiydi. Şırnak gibi maddi imkanların ve şartların zor olduğu bir ortamda spora olan ilgisi bizi şaşırttı. Zeliha ile haftada 5 gün yoğun idman yapıyoruz." ifadelerini kullandı. *6 Ağustos 2022, Anadolu Ajansı*

Boccia Milli Takım oyuncusu SMA hastası [REDACTED]'nin motivasyon koçu babası oldu Kocaeli'de yaşayan üç çocuk babası 60 yaşındaki [REDACTED], hayatını 26 yaşındaki kızı [REDACTED] ya adadı. "Meleğim" diye sevdiği kızı [REDACTED]'nin, 1 yaşında hastalığını öğrenen işçi emeklisi baba, evladına gösterdiği sevgi ve ilgiyle herkese örnek oluyor. [REDACTED], şöyle konuştu: "Hiçbir zaman eve tıkalı bir engelli olmadım. Tüm zorluklara rağmen babam ve annem hep arkamda durdu. Bir üniversitenin işletme yönetimi ön lisans programından mezun oldum. Okulum bittikten sonra boccia sporuna başladım. Dört yıldır bu sporu yapıyorum." *18 Haziran 2022, Anadolu Ajansı*

Görme engelli [REDACTED]'in başarısı Diyarbakır'da apartman görevlisi babasına işlerinde destek olan doğuştan görme engelli 19 yaşındaki [REDACTED], judo ve halterde Türkiye şampiyonu olmayı başardı. Ortaokulda okuduğu dönemde judo ve halterdeki yeteneği Kayapınar Belediyesi Engelliler Spor Kulübü Başkanı tarafından keşfedilen [REDACTED], ortaokuldan mezun olduktan sonra engeli nedeniyle yaşadığı zorluklardan dolayı kendisini eve kapattı. Lise eğitimine açıktan devam eden, bu süreçte apartman görevlisi babasına işlerinde yardımcı olarak ekmek dağıtan, bina ve siteyi temizleyen, çöp toplayan [REDACTED], Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne bağlı spor tesislerindeki antrenmanlarını da aksatmadı. *12 Eylül 2022, Sözcü*

Sanat ve eğitim haberleri çoğunlukla birincil kaynağın yani engelli kadın veya kız çocuğun (görme, işitme, fiziksel engelli, serebral palsili) doğrudan aktarımıyla başlıyor, zaman zaman ikincil kaynağın (anne/baba, meslektaş, öğretmen) ifadelerine de yer veriliyor. Bu haberlerde görsel kullanımı açısından müzisyen, öğretmen kadın veya kız çocukların çoğunlukla tek başına, mesleğini icra ederken, okulda/sahnedeyken, bazen ebeveynleri, arkadaşları, öğrenciler, izleyicilerle yan yana

fotoğrafları bulunuyor. Haberlerin dili ve içeriği yine “engelleri/zorlukları aşma”, “azmin engel tanımaması” ifadeleriyle haberin öznesini kahramanlaştıran bir çerçeve yaratıyor.

Azmiyle 3 yabancı dil öğrenen hastalığına rağmen hayata sınıksız tutunuyor Kayseri’de yaşayan Spinal Musküler Atrofi (SMA) tip 2 hastası 25 yaşındaki, hayata tutunma azmiyle örnek oluyor. “Benim 60 hayalim var. Bunun 30’unu gerçekleştirdim. Norveç’te bir arkadaşım var. O da benimle aynı hastalığa sahip ve 5 yardımcısı var. Her yere gidip, dünyayı geziyor. Ben de öyle bir hayat isterim. Okulu bitirdikten sonra eğer kısmet olursa Almanya’da yüksek lisans yapmak istiyorum. Daha sonra belki bir akademisyen olabilir ya da tercümanlık yapabilirim.” 19 Ağustos 2022, Anadolu Ajansı

Dudak okuyarak sessiz dünyasından sıyrılan genç öğretmenliği hedefliyor Henüz 4 yaşındayken menenjit hastalığı sonrasında duyma yetisini yitiren, koklear implant (biyonik kulak) ameliyatıyla sadece 5 elektrot seviyesinde duyabilen, dudak okuyarak konuşmayı öğrendi, şimdi üniversitede öğrenim görüyor. 18 Mayıs 2022, Anadolu Ajansı

Hastane odasında fen lisesini kazanıp YKS’de Adıyaman 1.si oldu Trafik kazası sonrası kısmi felç geçiren, hastane odasında eğitimlerini sürdürüp Adıyaman’da fen lisesini kazanan, lise eğitiminin kalan bölümünü de tekerlekli sandalyeyle tamamladı. Kaza sonrası yılmadığını anlatan, “Kendimi olduğum gibi kabullendim ve 'bu şekilde en iyisini nasıl yapabilirim?' diye düşündüm. Tedavi gördüğüm hastanede eğitimime de devam ederek fen lisesini kazandım.” diye konuştu. 22 Temmuz 2022, Anadolu Ajansı

Özellikle öğretmenlik mesleğini seçen engelli kadınları kahramanlaştırma, haber medyasının sıklıkla başvurduğu bir ifade biçimi. Öğrencilerine “ışık saçma”, “umut olma” ve “özveriyle çalışma”, “azmetme” haberlerde sıkça kullanılan kavramlar. Engeli olmayan öğretmenlerle örtülü bir kıyasa dönen bu okuyucuyu yönlendirici dil, engellilere dair en çok kullanılan “engeline rağmen, istersen olur” söylemini güçlendirerek ayrımcılık yaratıyor.

Bu gibi haberler, engelli kadınların sadece bir “başarı” gösterdiklerinde veya mağdur/kurban olduklarında habere konu olabileceğine dair tutumu güçlendiriyor.

Engeli olmayan bir kadının örneğin hukuk fakültesini bitirmesi haber değeri taşımazken, bunu “başaranın” görme engelli bir kadın olması, medyanın onu “haber” olarak görmesini sağlıyor, ancak, kapsayıcı eğitime, erişilebilirlik koşullarına, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklere haberde hiç değinilmiyor.

Eğitim aşkıyla öğretmen olan görme engelli, öğrencilerini hayata hazırlıyor Doğuştan görme engeline rağmen zorlukları aşıp Türkçe öğretmeni olan, İzmir’in Torbalı ilçesindeki Ayrıncılar Ortaokulu’nda öğrencileri geleceğe hazırlamak için özveriyle çalışıyor. 15 Mart 2022, Anadolu Ajansı

Görme engelli din görevlisi, gören öğrencilere hafızlık eğitimi veriyor İstanbul’da görme engelli Kur’an öğreticisi, Braille alfabesiyle gören öğrencilerine eğitim verip yeni hafızlar yetiştiriyor. Doğuştan görme engelli 30 yaşındaki, 21 yaşında kendisi gibi görme engelli olan bir hocadan eğitim alarak hafız oldu. 1 Eylül 2022, Anadolu Ajansı

Bedensel engelli kütüphaneci eğitim aşkıyla öğrencilere ışık oluyor Bingö’de dirsekten iki kolu, diz kapağından itibaren iki bacağı olmamasına rağmen iki lisans eğitimini tamamlayıp kütüphane memuru olan, okuma azmiyle bir önlisans, bir de tezli yüksek lisans programını tamamladı. Görev yaptığı okul kütüphanesinde eğitim aşkıyla öğrencilere örnek oluyor. 28 Şubat 2022, Anadolu Ajansı

Görmeden yüzlerce öğrencisine ışık saçıyor
Doğuştan görme engelli edebiyat öğretmeni [REDACTED], "Görmemek bir engel değil, istemek önemli. Ellerim tutmasa gözlerim görseydi ben yine istediklerimi gerçekleştirdim" dedi. Çankırı'da görev yapan görme engelli Türk dili ve edebiyatı öğretmeni [REDACTED], gönül gözüyle gördüğü öğrencilerini azmi ve meslek aşkı ile geleceğe hazırlıyor. *11 Ocak 2022, Anadolu Ajansı*

Sanat haberleri ise müzik aleti (piyano, kemençe, çalan, beste yapan, şarkı söyleyen engelli kadınlar ve kız çocukların başarılarını gündeme getiriyor. Bu haberlerde engelli bireyin doğrudan aktarımlarına ve tek başına veya arkadaşlarıyla fotoğraflarına yer veriliyor. Spor haberlerindeki gibi bu haberlerdeki yansıtılan hedef ve başarı odaklı motivasyon okuyucuya engelli bireyin özerkliğini hissettiriyor.

Sanat haberleri engelli kişilerin konservatuara girişte karşılaştıkları zorluklardan, erişilebilir nota ve enstrümana ulaşma yollarından, hak temelli sanat müfredatından hiç bahsetmiyor, kişisel hikayelere odaklanıyor. Kadınların ve kız çocukların sanatsal üretimlerinden dolayı takdir ve teşvik edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından önemli. Ancak, engelli bir kadının sırf engelli olduğu için alkışlanıp hiç eleştirilmemesi, kadınların sanatta ilerlemesine ve yeni keşiflerle yaratıcılıklarını güçlendirmelerine ket vuruyor. Diğer yandan, merhamet yaklaşımının bir örneği haline geliyor. Sırf engelli olduğu için kişilere fazladan tezahürat ve iltifat etmek, yaptıkları eksik ve yanlış bile olsa çok iyi yaptığını söylemek, aynı beceriyi gösteren engelsiz kişilere karşı ayrımcılık olduğu gibi, engellilere de acımayla bakmaya sebep oluyor.

Görme engelli [REDACTED], bestesiyle Türk milletinin zaferini dünyaya duyurmak istiyor
Dört enstrüman çalabilen görme engelli [REDACTED], Zafer Bayramı için seslendirdiği, sözü ve müziği kendisine ait "Zafer Yolu" eseriyle Türk milletinin zaferini tüm dünyaya duyurmak istiyor. Ankara Güzel Sanatlar Lisesi 12. sınıf öğrencisi [REDACTED], kanun, piyano ve gitardaki yeteneğiyle 2020'de düzenlenen Engelsiz Sanat Ödüllerinde "Yılın Müzik Sanatçısı" seçildi. *28 Ağustos 2022, Anadolu Ajansı*

"Engelsiz sanatçı" [REDACTED]'ün müziği dünyada yankılanıyor
Kalıtsal bir cücelik türü olan akondroplazi ile doğan ve MS teşhisi konulan [REDACTED], çaldığı kemençeyle engellere meydan okuyor. TRT sanatçısı [REDACTED], klasik kemençesini tüm dünyaya dinletiyor. *29 Ağustos 2022, Anadolu Ajansı*

'Müziğin muhteşem çocuğu' görme engelli [REDACTED]'nin üstün yeteneği, BİLSEM'de keşfedildi
Beyin ameliyatı sonrası görme yetisini kaybeden [REDACTED], duyduğu müzikleri piyanoda notaya ihtiyaç duymadan çalabilme yeteneği ile BİLSEM'de başladığı eğitim sonrası 50'ye yakın bestesiyle dünya çapında sanatçı olma yolunda hızla ilerliyor. *18 Mayıs 2022, Anadolu Ajansı*

Diyarbakırlı down sendromlu [REDACTED] piyano çalıp koroda şarkı söylüyor
Diyarbakır'da down sendromlu 12 yaşındaki [REDACTED], özel eğitim gördüğü Aktfi Yaşam Merkezinde müzik öğretmenin desteğiyle piyano çalıyor, koroda şarkılar söylüyor. *12 Mayıs 2022, Anadolu Ajansı*

Görmediği seyircilerinin alkışlarıyla engelleri aşıyor
Ankara'da hafta içi görme engelliler okulunda rehberlik ve psikolojik danışmanlık yapan doğuştan görme engelli [REDACTED], hafta sonu da solist ve sunucu olarak sahne alıyor. *15 Ocak 2022, Anadolu Ajansı*

Çocuklar için "Erişilebilir Müzik" projesinin ilk etkinliği görme engelli çocuklar için tasarlanan özel müze eğitim-deneyim alanı keşfi ve klasik müzik konseri ile Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yapıldı. Çocuklar dokunarak, duyarak ve konuşarak tarih, kültür, klasik müzik ve bale ile buluştu. Etkinlik, birebir iletişimi ve katılımı güçlendirmek için 15 çocukla gerçekleşti.

Görme engelli çocuklar için erişilebilir müzik, 23 Ağustos 2022, Bianet

Başarı hikayelerinde kadınlar ve kız çocukların haklarına veya cinsiyet eşitliğine dair bilgi veya yorumlar bulunmuyor. Engelli bireylerin “kültürel yaşama, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım” (UNCRPD Madde 30) hakkına dair düzenlemeler, STÖ’lerin, kamu kurumları ve yerel yönetimlerin çalışmalarına dair çok az bilgi veriliyor. Bu bilgiler çoğunlukla sporcuların antrenörleri, spor kulübü yöneticileri, eğitim kurumundaki öğretmenler ve yöneticiler tarafının kısa ifadelerinde yer alıyor. Başvuru noktaları, kurumları, mevcut mekanizmalara yönlendirici bilgiler bulunmuyor. Oysaki bu temsiliyet okuyucuların kalıp yargılarını yıkıcı, farkındalığını artırıcı olduğu kadar özellikle engelli kadın ve kız çocukları için ilham verici ve cesaretlendirici de. Haklara ve mevcut çalışmalara referans bu farkındalığı güçlendiren bir yöntem olabilir.

Yaşam ve Gelişim: Sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, özerklik

Bireylerin ve toplumların yaşadıkları eşitsizlikleri, sorunları ve bunların uzun süreli etkilerini ortadan kaldırmak ve bir daha yaşanmasını engellemek için ihtiyaç temelli ya da hayırseverlik odaklı bir yaklaşımdan hak temelli yaklaşıma¹⁶ geçiş yapmaya ve kalkınmayı bu temele oturtmaya dair bir ortak anlayış vardır. Uluslararası hukuka dayanan, evrensel, bütünsel, hesapverebilir, katılımcı, eşitlikçi ilkelere sahip hak temelli yaklaşım ayrımcı tutum ve davranışları da engellemek için hak sahipleri bireylerle yükümlülük sahibi devlet arasındaki ilişkiyi düzenler.

Engelliler yaşama ve gelişim hakları ile bağlantılı sağlık hizmetleri ve yaşam hakkının ihlaline dair haberlerle de sıkça gündeme gelirler. İzleme çalışmamızda da bu bağlamda yer alan 7 haberin (incelenen tüm haberlerin %8’i) 4’ü sağlık hakkı ile ilgili, 3’ü kayıp vakası.

Medya platformlarında bu haberler gündem, sağlık, yaşam, son dakika gibi başlıklar altında yer alıyor. Haberler ikincil kaynağın (anne/baba, bakım veren) aktarımlarıyla başlıyor, ardından birincil kaynağın yani engelli kadın veya kız çocuğun ifadelerine yer veriliyor. Haberde görsel kullanımı açısından kadına karşı şiddet ve başarı hikayelerine benzer şekilde olay yeri, kadın veya kız çocuk fotoğrafı kullanımı mevcut.

Sağlık hizmetlerine erişime dair haberlerin genel çerçevesi ve içeriği yine bakım emeğine vurgu yapıyor, sağlık ve sosyal güvenlik uygulamalarının birbiriyle bağıntı ortaya koyuyor. Ayrıca, UNCRPD Madde 25 “ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkı” için uygun tüm tedbirleri alması konusunda eksiklikler olduğunu gösteriyor. İlaç, medikal ekipman, tetkik, takip, tedavi, rehabilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri masrafları engelli bireylerin bakım verenleri için düzenli harcama, sosyal güvenlik sistemlerini kullanma kalemleri. Bu bitmeyen ihtiyaçları karşılama çabası ve zorunluluğu aileleri yoksullaştırıyor, yoruyor, kaygılı hale getiriyor. Bunun haberlere yansımaları “muhtaç”, “yardım bekleyen” ailelerin dramına dair hikayeler şeklinde oluyor. Acıma duygusu uyandıran bu haberler, sağlık hakkından eşit yararlanamayan ve hakkı kurum/yasa/uygulamalar yoluyla ihlal edilen engellilerin sorunlarını ve önceliklerini

¹⁶ <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/human-rights-based-approach>

gölgeliyor, sosyal devletin yükümlülükleri için savunuculuk refleksini zayıflatıyor. Hak ihlallerini bu yaklaşımla hikayeleşiren medya kuruluşları, böylece, baskı gücü olma sorumluluğunu bertaraf edip, mağduru daha da mağdurlaştırmaya sebep oluyor.

SMA hastası 1.5 yaşındaki için zaman tükeniyor
SMA hastası'un tedavi olabilmesi için yaklaşık bir yıl önce başlatılan kampanyada sona gelindi. Masraflar için gereken 1 milyon 800 bin milyon dolarlık tutarın ancak üçte biri toplanabildi. *21 Nisan 2022, Cumhuriyet*

4 cihaza bağlı yaşayan SMA'lı'in babası: 1 lira bile umudumuz
Tekirdağ'da SMA Tip 1 hastası (3,5), evinde 4 cihaza bağlı olarak yaşam mücadelesi veriyor. Bugüne kadar 3 kez kalbi duran ve yaşama tutunan'in, valilik izniyle başlatılan yardım kampanyasında yüzde 37 oranına ulaşıldı.'in babası (26), "Bu zorlu süreçte çok talihsiz olaylar yaşıyoruz.'in şu ana kadar 4 tane yardım kumbarası çalındı. Kumbaralarımızı çalmayın, 1 lira bile umudumuz" dedi. *28 Kasım 2022, Cumhuriyet*

Yıllardır yürüme güçlüğü çeken serebral palsili Rana ilk adımlarını attı
Serebral palsili (SP) 12 yaşındaki, yıllar süren fizik tedavi ve rehabilitasyon sonrası ilk adımlarını atarak yürümeye başladı.'nın bir yandan okuluna devam ettiğini bir yandan da fizik tedavi ve rehabilitasyona geldiğini aktaran anne Karahan, çok zor ve yorucu bir süreç geçirdiklerini belirtti. *8 Ekim 2022, Habertürk*

Zihinsel engelli, down sendromlu, otizmlili bireylerin kaybolması vakaları, kolluk kuvvetlerinin arama-kurtarma çalışmalarına dair bilgiler basına yansıdı kça gündeme geliyor. Bu haberler de bize engellilerin ve özellikle kadın ve kız çocukların bağımsız yaşam, kamusal alanları kullanma, bilgiye erişim ve korunma beceri ve deneyimlerinin ne kadar sınırlandırılmış, güçlendirilmemiş ve önemsenmemiş olduğunu gösteriyor. Bulunan bireylerin "ailelerine teslim" edildiği yönündeki açıklamalar ise okuyucuların zihninde tıbbi modelin vurguladığı "bakım ve korumaya muhtaç, özerkliği ve özgürlüğü olmayan kişi" kalıp yargısını güçlendiriyor.

Zihinsel engelli kadınların kaybolduğu vakalar çoğunlukla evden çıkıp uzaklaştıkları durumlar olarak haberleşiyor; gazeteciler kayıp vakalarında ev içinde şiddet ve istismar olabileceğini, kadınların cinsel istismar için kaçırılmış olabileceğini sorgulamıyor. Kaybolan zihinsel engelinin, bulunduğu hangi tarama testlerinden geçmesi gerektiği, ifadesinin nasıl alınacağı, ailenin/bakım verenlerin yapması gerekenler gibi yol gösterici bilgiler haberlerde yer almıyor.

Antalya'da kaybolan zihinsel engelli kadın bulundu
İlçe Jandarma Komutanlığı ekipleri, Abdurrahmanlar Mahallesi'ndeki evinden 2 gün önce ayrıldıktan sonra kendisinden haber alınamayan zihinsel engelli'ın (50) bulunması için arama çalışması başlattı. Yol güzergahındaki güvenlik kameralarının kayıtlarını inceleyen ekipler, kayıp kadını Aksu ilçesi Pınarlı Mahallesi'ndeki okulun arkasında yalnız otururken buldu. Sağlık durumu iyi olan, ailesine teslim edildi. *22 Aralık 2022, Habertürk*

Kayıp down sendromlu Ruken, 5 saat sonra bulundu
Elazığ'ın Karakoçan ilçesinde kaybolan down sendromlu (6), evinin 9 kilometre uzağında jandarma ekiplerince 5 saatte bulundu. Yürümekten yorgun düştüğü anlaşılan, jandarmanın kucağında sağlık kontrolüne götürüldü. Sağlık durumu iyi olan, daha sonra ailesine teslim edildi. *1 Nisan 2022, Habertürk*

Kayıp olan zihinsel engelli kadın sahilde bulundu, yanındaki kişi gözaltına alındı
İzmit'te yüzde 80 zihinsel engelli Tuğba M.'den, geçtiğimiz cumartesi gecesi evinden ayrıldıktan sonra bir daha haber alınamadı. İhbar üzerine polis, kaybolan genç kıızı kent genelinde aramaya

başladı. Bugün sabah saatlerinde İzmit sahilinde devriye gezen polis ekibi, Tuğba M.'nin bir kişiyle sahilde yürüdüğünü gördü. Gözaltına alınan Yavuz S. "Sahilde karşılaştık. Aç olduğunu söyleyince yemek ısmarlamaya götürecektim" dediği öğrenildi. *30 Ağustos 2022, Posta*

İncelenen haberlerde engellilerin ve kadınların sağlık, sosyal korunma, kişi özgürlüğü ve güvenliği, kişisel hareketlilik, bağımsız yaşam, toplumsal yaşama katılım gibi birçok hakkına dair unsurlar bulunsa da farkındalık artırıcı veya güçlendirici mesajlar bulunmuyor. Engelli kadınların veya yakınlarının bu konularda başvurulabilecekleri kurumlar, çalışmalar yapan STÖ'ler veya yerel yönetimler vb. hakkında bilgi verilmiyor. Özetle, yol gösterici, hak arama mekanizmalarını kullanmaya teşvik edici içerik yok.

Erişilebilirlik: Doğal afetler, acil durumlar, kamusal yaşam

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (UNCRPD) *evrensel tasarımı* ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanması olarak tanımlıyor.¹⁷ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı da benzer şekilde erişilebilirliği "binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleriyle bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması"¹⁸ şeklinde kabul ediyor ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun hükümlerine göre kentsel yaşamın engellilerin erişilebilirliğine uygun olarak düzenlenmesinin yasal olarak zorunlu olduğunu vurguluyor. Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025) da bu kapsamda içermeci ve erişilebilir toplum başlığı altında erişilebilirliğin hem ilke hem de hak alanı olduğuna işaret ediyor.

Ne var ki mevzuat ve politikalar yeterli değil. Tüm toplumun ve onu oluşturan bireylerin algı, tutum ve davranışları değişmeli, dönüşmeli ki Erişilebilir Her Şey ekibinin "Erişilebilirlik varsa engellilik yoktur" mottosu yaşama geçsin. Böylelikle UNCRPD Madde 19'da bahsedilen topluma dahil olma ve bağımsız bir yaşam sürme için önkoşullardan biri olan erişilebilir çevre, ulaşım, bilgi ve iletişim ile hizmetler tüm engelli bireylerin kolayca ve sürekli erişim ve kullanımına açılsın.

İzlemeye konu olan 7 haber (incelenen tüm haberlerin %8'i) erişilebilir olmayan binaların ve kentlerin engelli kadın ve kız çocukların haklarının göz ardı edildiğini gösteriyor. İkincil kaynakların ifadeleri ve olay yeri görselleri kullanılan haberlerin içeriğini analiz ettiğimizde diğer incelenen haberlere benzer şekilde okuyucunun acıma ve merhamet duygularına seslenen bir çerçeveye karşılaşıyor.

Burdur'da sağanak nedeniyle su basan evdeki engelli kız öldü, annesi hastaneye kaldırıldı. Aydınlikevler Mahallesi Umut Sokak'ta bir binanın bodrum katındaki dairede yaşayan bedensel ve zihinsel engelli (53) ile annesi (75), sağanak sonrası su baskını nedeniyle evlerinde mahsur kaldı. İhbar üzerine olay yerine sevk edilen ekiplerce bir süre sonra evden çıkarılan anne-kız, Burdur Devlet Hastanesine kaldırıldı. müdahalelere rağmen kurtarılamadı. Annesi ise tedavisinin ardından taburcu edildi. *4 Haziran 2022, Anadolu Ajansı*

¹⁷ <https://universaldesign.ie/What-is-Universal-Design/>

¹⁸ <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/erisilebilirlik/>

Deprem anında engelli aracıyla kendini dışarıya zar zor attı
Düzce'de yaşanan depremde tek başına yaşayan özel gereksinimli kadın, yaşadığı korku dolu anları anlattı. Deprem sonrasında kendini engelli aracıyla dışarıya zar zor atan ve Düzce Belediyesi'nin kurduğu standı giderek kalacak yeri olmadığını söyleyen kadın bakımevinde geçici olarak konaklatılacak. *23 Kasım 2022, Yeni Şafak*

Su basan evde mahsur kalan kişi kişiyi polis kurtardı: Gerekirse seni sırtımda taşır çıkartırım
Antalya'daki şiddetli yağış sonrası su basan evde mahsur kalan engelli kadın ve yaşlı anneyi polis kurtardı. Tabanı suyla dolu olan evde kanepede oturan engelli kadın ve annesini gören polis, "Abla, üşümenize gönlüm razı değil, gerekirse seni sırtımda taşır çıkartırım" dedi. *12 Aralık 2022, Yeni Şafak*

Afetlerde engellilerin tahliyesi, bakımı, süreğen tedavilerin devamlılığı ve afetten korunmaya ilişkin erişilebilirlik önlemleri medyada neredeyse hiç yer bulmuyor. [Afetlerde yalnızca "kurtulan" veya "hayatını kaybeden" engelliler haberlere konu oluyor.](#) Engellileri kapsayıcı afet yönetiminin eksikliğinden bahsedilmiyor. Ayrıca, engelli kadınların afet anı ve sonrasında özgün ihtiyaçları ve sorunları da gündeme getirilmiyor.

Öte yandan üç haberde, erişilebilirlik için bazen bireylerin kendilerinin buldukları çözümler, bazen yaptıkları savunuculuk ve bazen de yereldeki kurumların girişimleriyle "bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma" (UNCRPD madde 19), "kişisel hareketlilik" (Madde 20), "seyahat özgürlüğü" (Madde 18), "adalete erişim" (Madde 13), "eğitim" (Madde 24) hakkının hayata geçmesine dair örnekler bulunuyor.

'Engelsiz tur' ile ülkenin tarihi ve kültürel zenginliğini işaret diliyle öğreniyorlar
Türkiye İşitme Engelliler Derneği bünyesinde 6 yıl önce kurulan kadın meclisine üye 80 kadın düzenlenen program kapsamında 3 bölgeyi içeren kültür turuna çıktı. Kilometrelerce yol katederek 3 rehber ve 2 işaret dili tercümanı eşliğinde Antakya, Adıyaman, Diyarbakır ve Batman'ın tarihi ve kültürel mekanlarını ziyaret eden kadınların 5'inci durağı Mardin oldu. *30 Eylül 2022, Anadolu Ajansı*

Görme engelli piyanist İrem'e en güzel karne hediyesi
Yalova Belediyesi, Yalova Güzel Sanatlar Lisesi'nde okuyan görme engelli ve aynı zamanda otistik tanıılı [REDACTED]'a, karne hediyesi olarak Görme Engelli Takip Sistemi Yolu yaptı. Okula her geldiğinde sınıf arkadaşı [REDACTED] tarafından karşılanan ve ihtiyaçlarını sınıf arkadaşının yardımıyla gideren [REDACTED], bundan böyle okula girebileceği ve okul içinde rahat bir şekilde ihtiyaçlarını giderebileceği için mutlu olduğunu ifade etti. *21 Ocak 2022, Anadolu Ajansı*

Görme engelli avukat, noterde tanık zorunluluğu düzenlemesinin iptali için karar bekliyor
Görme engellilerin "noter işlemlerinde iki tanık bulundurma zorunluluğu"nun iptali için Danıştaya başvuran avukat [REDACTED], TIHEK'in düzenlemeye ilişkin "ayrımcılık yasağının ihlali" kararının emsal olmasını istiyor. *21 Ağustos 2022, Anadolu Ajansı*

Az sayıda da olsa kentsel yaşamda erişilebilirlik sorunlarını gündeme getiren bu haberler engelli kadınların insan haklarına dair yol gösterici, hak arama mekanizmalarını kullanmayı teşvik edici. Olumlu örneklerin medya aracılığıyla yaygınlaştırılması, engellilerin insan haklarının savunulması ve ilerletilmesinde çok önemli bir rol oynuyor.

[Haber medyasının engelli içermeci politikaları teşvik etmesi ve yurttaşlık bilincinin gelişmesine katkı vermesi gerekiyor.](#)

TV Ana Haber Bültenleri

Bu çalışmada gazete, ajans ve internet sitesi haberleri geliştirilen göstergelere göre kodlandı ve analiz edildi. TV kanallarının izlenmesi ise Küresel Medya İzleme Projesi'nin izleme rehberine¹⁹ uygun olarak tasarlandı ve yalnızca ana haber bültenleri üzerinden izleme yapıldı. Seçilen üç televizyon kanalının engelli konularının Türkiye medyasında en çok özel gündemleştiği;

- 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde yayınlanan ana haber bültenleri
- 10-16 Mayıs Engelliler Haftası içinde rasgele seçilen günlerde yayınlanan ana haber bültenleri izlendi.

Ayrıca, TV'lerde engelli kadın temsillerinin çeşitliliğini daha iyi anlamak amacıyla bir de söylem analizi için yine rasgele seçilen programlar²⁰ analiz edilerek yorumlandı.

Ana haber bültenlerinde engelli kadınların sunulma biçimi

Gündüz kuşağında yayınlanan bu programlar çoğunlukla; kadınların kaçma, kaçırılma, istismar, ev/evlilik içi şiddet, çocukların ebeveyninden biri tarafından alıkonulması, çocuk terki, çocuk satışı gibi iddialar konu ediniyor, tartışılıyor. Bu hikayelerde, zarar gören kadın ve çocuklara karşı her türlü ihmâl, istismar ve şiddet bizzat mağdurlar tarafından aktarılıyor, bazılarında ise bu aktarımlara tanık ifadeleri eşlik ediyor. Programlarından yayınlandığı TV kanallarının ana haber bültenlerine de konu olan bu hikayelerin sunulma biçimi, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yeniden üretiyor. Bu programların söylem analizinden elde ettiğimiz bulgular şöyle:

- ① Hikayeler dizi gibi günlerce yayınlanıyor. Kişilere yaşadıkları tekrar tekrar anlatılırken seyirciler de kişilerin dramına defalarca maruz bırakılıyor.
- ② Programların sunucularında genel eğilim, olay üzerinden yargı dağıtmak: (parka terk edilen çocuk hikayesi) **"Evladınız hem zihinsel hem bedensel engelli. Normal olsaydı en azından adını söyleyebilirdi. Hangi duyguyla bıraktınız, bu vicdan azabıyla nasıl yaşadınız? Aklım almıyor. Güzel giydirmişsiniz, fark edilsin diye miydi?"**
- ③ Mağdur suçlayıcılık sıklıkla görülüyor, yorum ve değerlendirmeler cinsiyetçi ifadelerle yapılıyor. **"Çocuktan ne oldu da vazgeçtiniz? Bırakma kararını nasıl aldınız? Karardan babanın haberi var mıydı?"**

¹⁹ <https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/03/GMMP-2020-Methodology-Guide.pdf>
<https://slideplayer.com/slide/6849026/>

²⁰ Müge Anlı ile Tatlı Sert programına konu olan zihinsel engelli kadının kaybolma hikayesi.

Erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=fQ2AobTmzpw>

Özel bir bakım merkezinde işkence gördüğü iddia edilen zihinsel engelli kadının hikayesi.

Erişim: <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/son-dakika-engelli-kadina-iskence-iddiasi-video>

Altı yaşındayken parka terk ettiği engelli kızını arayan kadının hikayesi. Esra Erol'da programı.

<https://www.youtube.com/watch?v=pUzRkc-aKZ8>

Bedensel engelli hamile kadının eşi tarafından terk edilme hikayesi. Fulya ile Umudun Olsun programı.

<https://www.youtube.com/watch?v=98iuiC-HqyM>

4 Kadınlar karşı suçlar dramatik ses ve görüntülerle anlatılıyor, magazinleştiriliyor, trajediler tekrarlanan görüntüler eşliğinde yayın boyunca ajite edici biçimde sunuluyor: "Tüylar ürpeticisi olay!"; "Çarpıcı iddialar!"

5 Yayına konu olan vakalarda birden çok suç unsuru bulunduğu ve bu yayınlar kolluk güçleri tarafından açık istihbarat kabul edilmesi gerektiği halde, yasal haklara ilişkin bilgilendirme yapılmıyor: "Engelli kızını satmaya çalıştı... Engelli karısını sürekli dövüyordu, aç bırakıyordu..."

6 Hikayelerde sosyal devletin yükümlülükleri ve yurttaşların hizmet sunumuna dair eleştirileri de dile getirilse de, ilgili kurumlara dair bilgilendirme yapılmıyor: "(engelli kızını parka terk etmek zorunda kalan kadın anlatıyor) Kurumlara gittim, almadılar, çocuğumu yasal yollardan veremedim."

7 Bu programlarda bütün 'çıplaklığıyla' anlatılan olayların her biri mahremiyet ihlali içeriyor; kişilerin isimleri, yaşadıkları kent ve mahalle, eş ve akrabalık ilişkileri, çocukların isimleri ve yaşları vb. açıkça belirtiliyor: "(muhabir anonsu) Azeri uyruklu, 44 yaşında, iki çocuk annesi řu arkamda görmüş olduğunuz evde yaşıyor."

8 Özneler kendi hikayelerini anlatırken haberin nesnesi haline getiriliyor; izlenen, bakılan, ayıplanan, yargılanan, yadırganan, suçlanan, acınan, öfke duyulan, empati kurulan, özdeşleşilen, fakat her durumda 'seyirlik' bir malzemeye dönüşüyor, sıradanlaşıyor ve şiddetin pornografisi haline geliyor: "(zihinsel engelli) Ablamı köyde kullananlar oldu diye duydum. Ablamın akıl sağlığı yerinde değil, eşi de bundan faydalanıyordu. Ablam ona dokunulduğunda deliriyordu, kontrolünü kaybedip düşünüyordu. Doktor muayenesinden geçirmişler. Köyde istenmeyen biri haline geldi."

9 Sunucuların soruları ve yorumları genellikle hesap soran bir tonda. Sunucu aslında hedef kitledeki seyircinin olası tepkilerini ekranda seslendiriyor ve onların aklından geçmesi muhtemel soruları stüdyodaki kişilere yöneltiliyor: "(engelli kadına) Acıdığın için mi evlendin?"; "Bir anne engelli evladını nasıl sokağa bırakır, nasıl terk eder!" gibi...

10 Hikayelerde ekonomik istismar, menfaat elde etme gibi ihlal biçimleri de gün yüzüne çıkıyor: "Engelli kadınla evlenip onun üzerinden kömür yardımı, para yardımı almış."

11 Hikayelerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı ihmal ve istismara örnekler de ortaya çıkıyor: "Boşanmıştım yalnızdım, kocam sahip çıkmadı bize. 16 yaşında evlendim. İstemedim."

12 Ekranda anlatılan vakalarda kadınlar ve kız çocuklar üzerindeki toplumsal baskıları özetleyen yorumlar da dikkat çekiyor: "Kız çocuk, ben çalışmak zorundayım, koruyamam, engelli, sokakta biri bunu istismar eder, korkusuyla... bıraktım. Erkek çocuk olsaydı yapmayabilirdim."

13 TV'de gündüz kuşağı programlarının yanı sıra **dizilerde nadiren de olsa engelli karakterlere rastlıyoruz**. Mental retardasyon, cücelik, kekemelik, körlük vb... TV bültenlerinin spor haberlerinde engelli sporlarına ve sporculara çoğunlukla yer verilmiyor, mutlaka bir başarı hikayesi aranıyor.

İzleme çalışması boyunca izlenen TV içeriklerinde, izleme tarihi engellilikle ilgili savunuculuk günlerine denk getirildiği halde, çok sınırlı sayıda "engelli kadın haberi"ne rastlanıyor. Anaakım medyada habercilerin genel eğilimi, özel günlerde bir engellinin başarı veya mağduriyet hikayesine yer vermek...

Seçilen örneklerde nadiren de olsa engellilerin özgün ihtiyaçlarına dikkat çekiliyor. TV'ler ticari kuruluş olduklarından, ana haber bültenleri seyirciyi ekran başında tutmak için sosyal medya görüntüleri ve magazinsel içerikleri sıklıkla kullanıyor. Engellilerin yaşamı, eğer şiddet veya başarı öyküsü yoksa haber değeri taşıyor!

İncelenen ana haber bültenleri

Fox TV, 3 Aralık 2022, Cumartesi²¹

Spiker: Gülbin Tosun

Bültende işaret dili tercümesi yapılıyor.

Ortalama 45 dakika süren ana haber bülteninde görüntülü 16 haber yer alıyor. Cumhurbaşkanı ve ana muhalefet liderinin farklı yerlerde yaptıkları konuşmalardan kesitlerin ardından güncel siyaset haberleri, ekonomi haberleri (asgari ücret pazarlığı, okul yemeğinin ücretsiz olması talebi, hayat pahalılığı vb), salgın sonrası dönem için hekim tavsiyeleri gibi içeriklerin ardından sonuncu haber olarak Dünya Engelliler Günü'nden "Hepimiz engelli adayız" diye söz ediliyor (53 saniye).

Fox TV, 10 Mayıs 2022, ana haber bülteni²²

Spiker: Selçuk Tepeli

Bültende işaret dili tercümesi yapılıyor.

Bültende toplam 12 görüntülü haber yer alıyor. Bülten konut fiyatları, kira zamları, işçilerin zam beklentisi ve işsizlik haberleriyle başlıyor. Düzensiz göçmenler, basın sansürü, müzik yasağı, Gezi tutuklularının ailelerinin adalet nöbeti gibi haberlerin ardından 10-16 Mayıs Engelliler Haftasının başlangıcı olan 10 Mayıs tarihli bu bültende engellilere dair bir bilgi, görüş, haber vb. bulunmuyor.

Star TV, 3 Aralık 2022, ana haber bülteni²³

Spiker: Melis Sander

Bültende işaret dili tercümesi yapılıyor.

Bültenin başlangıcında, sosyal medyadan alındığı izlenimi veren görüntülü 5 haber yayınlanıyor. Spiker 6. haberle birlikte görülüyor ve toplamda 25 görüntülü habere yer veriliyor. İktidar ve

²¹ <https://www.fox.com.tr/Gulbin-Tosun-ile-FOX-Ana-Haber-Hafta-Sonu/bulten/442>

²² <https://www.youtube.com/watch?v=OLQX-OLy55k>

²³ <https://www.startv.com.tr/program/star-haber/bolumler/3-aralik-2022-ana-haber>

muhalefet liderlerinin açıklamaları, seçim ve adaylık tartışmaları, Türkiye ve başka ülkelerden üçüncü sayfa haberleri gibi içeriklerin ardından 11. sırada İstanbul'da bazı dolmuşların taksiye dönüştürülmesi planı gündeme getiriliyor. İki dakika süren bu haberde engellilerden bir cümlede bahsediliyor: Esnaf odası başkanı taksilerin tamamının (2125 taksi) engelli erişimine uygun olduğunu da söylüyor.

21. sıradaki haber, "3 Aralık Engelliler Günü kutlandı" başlığıyla veriliyor. Sanat atölyesinde yeteneklerini sergileyen engelliler... (İlk olarak, piyano çalan görme engelli bir kız çocuk habere konu oluyor: "Çağla Kırıcı'dan mini konser". Tokat'tan gelen ortopedik engelli bir kız çocuk, tekvando sporu yaptığı belirtilerek hedefleri ve hayallerinden bahsedilerek görüşleri alınıyor, paralimpik yüzücü Sümeyye Boyacı'yı örnek aldığı belirtiliyor: "Nisanur'un hedefi şampiyonluk". Üçüncü olarak; Mersin'de yaşayan bedensel engelli bir genç kadın görüntüye geliyor. "Okumayı öğrendi, şimdi hedef üniversite" (yaklaşık 2 dakika). 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nün kutlanan bir gün olarak ifade edilmesi hak temelli bir yaklaşım olmasa da habere konu edilen kişilerin kız çocuklar olması olumlu.

Bir dolandırıcının lüks yaşantısı ve evinde aslan besleyen iş insanı haberlerinin ardından yine bir engellilik haberi geliyor: "Aşkları da kocaman evleri de". Akondroplazili bir çiftle ilgili haber. Boylarının 108 santim olduğu belirtiliyor. Evlerinde raflar, elektrik düğmeleri, musluklar, tezgah vb.nin boylarına uygun olmadığı belirtiliyor. Dört ay önce evlenmişler. Mutlular ama evleriyle ilgili bir sorun var deniliyor. Evleri kira olduğu için kendilerine uygun hale getiremiyorlar. Hayalleri; kendisi ve eşyalarıyla onlara engel çıkarmayacak bir ev. "Boylarına uygun ev istiyorlar" (1 dakika 7 saniye). Nispeten iyi bir örnek olarak değerlendirilebilir çünkü yaşadıkları dairenin kendilerine uygun olmadığını vurguluyorlar. Konutların erişilebilirliğine ve bundan kaynaklı güçlüklerle vurgu yapan bir haber.

Star TV, 12 Mayıs 2022, ana haber bülteni²⁴

Spiker: Nazlı Çelik

Bültende işaret dili tercümesi yapılıyor.

75 dakika süren bültenin başlangıcında sosyal medyadan alınmış görüntülü 5 haber yayınlanıyor. Spiker 12. haberle birlikte görünüyor. Toplamda 39 görüntülü haber yayınlanıyor. Yaz modası, süt ürünlerine zam gibi haberlerin ardından 13. sırada "Cumhurbaşkanı engelli sporcularla buluştu. İktidarları döneminde engelliler için yapılanları anlattı, ileriye dönük mesajlarını paylaştı" haberi yer alıyor (2 dakika 53 saniye). Bu haberde görünen sporcuların hepsi erkek. Seçilen gün, Engelliler Haftası içinde kaldığı halde engellilikle ilgili herhangi bir içerik, problemlere, kazanımlara, taleplere dikkat çeken herhangi bir mesaj ana haber bülteninde yer bulmuyor.

CNN Türk, 3 Aralık 2022 ana haber bülteni²⁵

Spiker: Meltem Bozbeyoğlu

Bültende işaret dili tercümesi sağlanmıyor.

²⁴ <https://www.startv.com.tr/program/star-haber/bolumler/12-mayis-2022-ana-haber>

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v= IDXlbTm-TM>

78 dakika süren bülten Cumhurbaşkanının Urfa konuşmasıyla başlıyor (2 dakika 50 saniye). İç ve dış siyasi haberler, gündemde öne çıkanlar, hayat pahalılığı ve sosyal medya görüntüleriyle hazırlanmış kaza vb. haberlerin ardından 38. haberde söz nihayet engellilere geliyor: 3 Aralık Engelliler Günü nedeniyle Futbol Federasyonu'nun hazırladığı video klip yayınlanıyor (1 dakika 13 saniye). 39. Haberde ise spor bakanının para-masa tenisi oyuncularını ziyareti ve madalyalı Abdullah Öztürk'le maç yapması konu ediliyor (1 dakika 28 saniye). Engelli kadınlar ve kız çocuklar bu haberde de yoklar. Toplam 63 görüntülü haber arasında iklim krizinin etkileri, yoksulluk, emeklilik hakkı, toplumsal şiddet, salgın vb. içerikler olduğu halde, bu konuların engelli kişilerin yaşamına etkisinden Engelliler Günü'nde bile söz edilmiyor.

CNN Türk'ün, seçilen tarihlerde izlenen ana haber bültenlerinde işaret dili tercümesi sağlanmıyor. Bu da işitme engelli seyircilerin habere erişim hakkını kullanamaması anlamına geliyor ve bu medya kuruluşunun erişilebilir içerik üretmediğini gösteriyor. Güvenlik kamerası ve yurttaşların cep telefonlarıyla çektiği görüntüler, anaakım medya kuruluşları için haber kaynağı olabiliyor ve bunlar büyük ölçüde üçüncü sayfa haberi.

CNN Türk, 15 Mayıs 2022 ana haber bülteni²⁶

Spiker: Kaan Temeltaş

Bültende işaret dili tercümesi sağlanmıyor.

Ana haber bülteninde dış politika ve ülke siyasetine dair haberler, siyasetçi demeçleri ve ekonomi haberleri ilk sıralarda yer alıyor.

23. sırada Rusya-Ukrayna çatışmasından bir insan hikayesi anlatılıyor: 23 yaşındaki hemşire mayın patlaması sonucu iki bacağını ve elinin dört parmağını kaybetti. 27 yaşındaki sevgilisi onu mayınlı araziden çıkardı. Sonra evlenme teklifi etti. Hastane yönetimi onların evlilik töreni için sürpriz hazırladı. Görüntülerde adam kadını kucağına almış dans ediyorlar. Kadın artık engelli ve protez bacak için bir süre daha tedavi görecektir. Sağlık sektöründe çalışmaya devam etmek istiyor. Haber sevgi aşk mesajlarıyla bitiyor (4 dakika 32 saniye). Engellilerin romantik ilişkilerle de medyaya konu olduğu, "aşk engel tanımaz" klişesine başvurulduğu bir örnek. Seçilen gün, Engelliler Haftası içinde kaldığı halde engelli haklarına dikkat çekilmiyor.

Ana haber bülteninde 60 civarında görüntülü haber yayınlandığı, 48. Haberden itibaren, üst sıralardaki haberlerin tekrar edildiği görülüyor. Haberler büyük ölçüde iç ve dış politika konularına odaklanıyor ve görüşlerine başvurulmuş kişiler arasında kadınlar genellikle yok. Yurt haberlerinde sıklıkla, "yurttaşların cep telefonu ile çektiği görüntülerle" oluşturulmuş haberler görülüyor. Bu da kamusal alanda yurttaşların "üçüncü sayfa" haberlerine karşı daha duyarlı olduğunu, bunları çekip medyaya gönderme veya sosyal medyada yayınlama refleksinin olduğunu gösteriyor. Ancak, yurttaş kamerasına takılan engellilikle ilgili haberlere, seçilen bültenlerde rastlanmıyor.

²⁶ <https://www.cnnturk.com/tv-cnn-turk/programlar/ana-haber-hafta-sonu/15-mayis-2022-pazar>

Sonsöz

İzleme çalışması kapsamında incelediğimiz haberleri şu başlıklar altında grupladık;

- Şiddet: Cinsel istismar, kadına karşı şiddet, kadın cinayeti, ihmal
- Toplumsal cinsiyet normları: evlilik, cinsellik, üreme
- Bakım: Bağımlı yaşam, fedakarlık, yoksulluk
- Başarı Hikayeleri: Spor, sanat, eğitimde mucizeler
- Yaşam ve Gelişim: Sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, özerklik
- Erişilebilirlik: Doğal afetler, acil durumlar, kamusal yaşam

Bu grupta engelli kadın ve kız çocukların en çok haberleştirildiği konuları da göstermiş oluyor. Bu durum toplumda engelliliğe dair bilgi eksikliğinin ve önyargıların sonucu olduğu kadar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı ayrımcılığın da dile ve düşünceye yansımalarıdır.

Bu izleme çalışmasını yapma motivasyonumuz yıllardır Türkiye’de ve hatta birçok ülkede medyanın kadınları ve engellileri kamuoyuna nasıl servis ettiği ve resmedilen bu tablonun ayrımcılığı, dışlamayı ve hak ihlallerini nasıl perçinlediğini, kalıp yargıları nasıl beslediğini göstermekti. Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği olarak yıllardır deneyimlediğimiz kitle iletişim araçlarının eşitlikçi ve adil kullanımı için hak temelli medya okuryazarlığına dair çabamızı bu sefer engelli kadın ve kız çocukları kesişimselliğinde kullandık. Varsayımlarımız ne yazık ki doğrulandı. İzleme çalışmasının sonuçları bizi hiç de şaşırtmadı. Bir kez daha gördük ki haber medyası engelli kadın ve kız çocukları en çok şiddet vakaları, bakım emeği ve başarı hikayeleriyle (yoğunlukla sporda) takibine alıyor. Bu gündemleştirme, bu raporda detaylandırıldığı üzere engelli kadın ve kız çocuklar için İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin ilk maddesinin: Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar hayata yansımadığını gösteriyor. Haberlerin başlığı, spot, görsel kullanımı, dili ve içeriği engelli kadın ve kız çocuğunu bir birey olarak değil bağımlı, mağdur, yardıma muhtaç, korunması gereken, özerk olmayan kişiler olarak okuyucuya sunuyor.

Tam bu noktada, bu raporun eki olan Gazeteciler, TV Habercileri, Pod Yayıncıları ve Sivil Toplum Örgütleri için Engelli Kadınlarla İlgili Haber ve Röportaj Yaparken Bilinmesi Gerekenler Rehberi, engellileri geride bırakmayan, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken, insan hakları bakış açısıyla çerçeveselenmiş, kapsayıcı bir medya için ipuçlarını içeriyor.

Çünkü...

Cinsiyetçi ve sağlamcı olmayan, erişilebilir ve kapsayıcı bir medya mümkün!

Bu izleme çalışması ayrıca, uluslararası sözleşmelerin kabulü sonrasında ulusal mevzuatta yer alan devletin yükümlülüklerini nasıl yerine getireceğine dair işleyişin (yönetmelikler, eylem planları vb.) hakların fiilen her engelli ve özellikle kadın engelliler için hayata geçmesinde eksikliğini de gösterdi. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nin özellikle bağımsız yaşam, kişisel hareketlilik, toplumsal hayata katılım ve yeterli yaşam standartlarına sahip olma açısından engelli kadınların toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık nedeniyle kesişimsel bir şekilde haklarının ihlal edildiği bir kez daha resmedilmiş oldu.

BM Engelli Hakları Komitesi, Engelli Kadınlar ve Kız Çocukları Üzerine Genel Yorum No. 3'de vurgulanan engelli kadın ve kız çocukların yaşadıkları doğrudan ve dolaylı ayrımcılık ile "engelli bir kişiyle bağlarına dayalı olarak kişilerin karşılaştığı" birleştirme ile ayrımcılık (bakım sağlayan kadın ise (çoğunlukla anne) ev içi emek ve engelli çocuğunun bakım yükü, dolayısıyla istihdama dair haklarına yansımaları gibi) izleme çalışmaları bulguları ile örtüşüyor. Öte yandan, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) kapsamında kadın ve kız çocukları her türlü şiddet, kötü muamele ve ihmale karşı kamu idaresinin tedbir alan, koruyan ve faili cezalandıran rolünü yeterince ve etkili bir şekilde yerine getirmediğinin engelli kadınlar için de eksik ve hatta daha da vahim durumda olduğunu da gördük.

Son olarak, kadınların iletişim araçlarına, bilgi ve haber kaynaklarına erişimi, toplumun erkek bireylerinin bu araçlara erişimi kadar zahmetsiz değildir. Gerek engellilikten kaynaklı erişim zorlukları gerekse toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kaynak ve fırsatlara erişimin kısıtlanmış olması kadınların bilgi iletişim teknolojileriyle daha geç tanışmasına sebep olmuştur; kadınlar gündelik yaşamı kolaylaştıracak araç gereçleri daha geç edinmekte veya hiç edinmemektedir. Kadınların haber alma, bilgi edinme, bilgiyi yayma, kültürlenme, kendini geliştirme, gündemi izleme, gündem yaratma, haber üretme ve bütün bunlar için medyayı kullanma hakkı vardır. Engelli kadınlar ve kız çocuklar bu haktan eşit biçimde yararlanabilmelidir.

Engellilerin medyaya erişimi bağımsız yaşamın gerekliliklerinden biridir; dijital araçları başkalarının yardımına ihtiyaç duymadan kullanarak habere ve bilgiye erişim engelliler için haktır. Türkiye'de haber medyasının engelliler için erişilebilir olmaması kişilerin haber alma hakkının ihlali olduğu gibi Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin de ihlali anlamına gelir.

Bu uluslararası standartların ulusal düzeyde yansımaları olan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ve Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı, 2023-2025 ile taahhüt edilen yasal ve idari tedbirler ile güçlendirme çalışmalarının da başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere Sosyal Güvenlik Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, valilik, kaymakamlıklar ve belediyeler tarafından ivedilikle sivil toplum kuruluşları, meslek uzmanları, akademisyenler ile katılımcı yöntemlerle gözden geçirilerek daha etkin, kapsayıcı, gerçekçi ve sürdürülebilir halde uygulanması eşgüdüm ve diyalog ortamı yaratılmalı.

Engelli kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk, etnik, dini, vatandaşlık statüsüne dayalı ayrımcılık nedeniyle çoklu dezavantajlı durumlarını göz ardı etmeyen ve bunlara dair özgün çözümleri yerelden üreten tedbirler ve müdahaleler gerekiyor. Ayrıca, medyanın eril, ayrımcı, dışlayıcı dilinin, bakış açısının değişimi için Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun ayrımcılığı tespit ve önlemeye yönelik çalışmalarına engelli kadınların haber medyasında temsilini ve engellilerin iletişim araçlarına, bilgi ve haber kaynaklarına erişimini acilen dahil etmelidir.

Kaynakça

- Altuntaş, B. ve Atasü-Topcuoğlu, R. (2015) Engelli Bakımı Alanında Bakım Emeği, Sosyal bakım ve Kadın İstihdamı. Dünya Bankası.
- Aydın, B. S., Yeşil Kocagazıoğlu, S., Erel Arda, Ö., Gölge, Z. B. (2016) Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Ele Alınış Biçimlerinin Karşılaştırılması. Türk Psikoloji Yazıları, Sayı: 19, Sayfa: 64-72
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2013) "Sosyal Haklar Piyasalaşır mı? Çocuk Hakları ve Kadın Emeğinin Kesişiminde Türkiye'de Kreşler" Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı. Uludağ Üniversitesi.
- Baştürk, İ. (2009) Basın Kanunu'nda kimlik açıklama yasağına aykırılık suçu. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, sayı 96, sayfa 121-167.
- Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokolü
- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi (2016) Engelli Kadınlar ve Kız Çocukları Üzerine Genel Yorum No. 3
- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi (2014) Madde 9: Erişilebilirlik Genel Yorum No. 2
- Carlyle, T. (1840) Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History.
- Dünya Sağlık Örgütü (2011) Dünya Engellilik Raporu.
- Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı, 2023-2025.
- Engelli Kadın Derneği (2016) Engelli Ayrımcılığına Karşı Medya Dili Kılavuzu: Engelli Kadınlara Hak Temelli Aktif Destek Projesi.
- Engelli Kadın Derneği (2016) Sıkça Sorulan Sorular: Engelli Kadınlara Hak Temelli Aktif Destek Projesi.
- Engelliler Konfederasyonu (2019) Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ışığında Engelli Örgütleri, Hak Temelli Savunuculuk ve Uluslararası İnsan Hakları Mekanizmaları
- Eşit Haklar için İzleme Derneği-Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (2017) Sivil Toplum Örgütleri İçin Engelli Hakları İzleme Rehberi.
- Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği (2021) Türkiye'de Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Raporu-2020.
- Kişilerin Ad ve Soyadı ile Arama Motorları Üzerinden Yapılan Aramalarda Çıkan Sonuçların İndeksten Çıkarılmasına Yönelik Talepler ile ilgili olarak Kişisel Verileri Koruma Kurulunun 23/06/2020 Tarihli ve 2020/481 Sayılı Kararı <https://www.kvkk.gov.tr/icerik/6776/2020-481>
- Puruççuoğlu, E. ve Aksel, C. (2017) Engelli Kadınların Beden İmajı Algısı ile Yaşam Doyumunun Belirlenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt:10 Sayı:50 Sayfa:428-440
- STGM (2020) STÖ'ler için Hak Temelli Yaklaşım Webinarı.
- Tekkurşun Demir, G. ve İlhan, L. (2020) Engelli Sporcularda Spora Katılım Motivasyonu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. Cilt: 21 Sayı: 1 Sayfa: 49-69
- Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği-TOHAD (2021) Yoksulluk Ekseninde Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu
- Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği (2013) İzleme Olmazsa Olmaz.
- Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği (2023) Engelli Kadınlarla İlgili Haber ve Röportaj Yaparken Bilinmesi Gerekenler Rehberi.
- UNFPA (2020) Engelli Kadınlar ve Kız Çocukları için Üreme Sağlığı Hizmetlerine Erişim ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele: Mevcut Durum, İlgili Hizmetler ve Hizmetlere Erişimin Arttırılması için Öneriler.
- Yüsrâ Ak (2019) Çoklu Bir Dezavantajlılık Olarak Engelli Yoksulluğu: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı

EK 1: Medya İzleme Çalışması Danışma Kurulu

Aslıhan Volkan Ulu, Bilecik Engelsiz Yarınlar Derneği
Ayşe Sarı, Ankara, engelli hakları uzmanı
Burcu Ünlü Türkcan, Mersin, ZİÇEV
Cansın Kuvvet, Engelli Çocuk Hakları Ağı
Deniz Atakay, İstanbul, Nadir Hastalıklar Ağı
Dudu Karaman, Denizli Otizm Derneği
Ece Soyer Demir, Eskişehir, SMA Vakfı
İdil Seda Ak, Gaziantep, engelli hakları uzmanı
Ruşen Seydaoğlu, Diyarbakır, hukukçu
Sevda Bozbey Yılmaz, İstanbul, Engelsiz Erişim Derneği
Şenay Keçeci, Ankara, Engelli Anneleri ve Gönüllüleri Derneği

EK 2: İzleme Göstergeleri

A. Mecraya dair bilgiler

1. İzleme için seçilen haberin yer aldığı yayın organı
2. Haberin yayınlandığı gazete sayfası

Anasayfa	Üçüncü sayfa	Magazin	Spor	Ekonomi	Yaşam	Kültür-Sanat	Diğer
----------	--------------	---------	------	---------	-------	--------------	-------

3. İnternet sitesi haberinin yer aldığı başlık/mönü

Açılış Sayfası	Yaşam	Gündem	Spor	Kadın	Sağlık	Kültür-Sanat	Diğer
----------------	-------	--------	------	-------	--------	--------------	-------

4. Haberin konusu

Bakım emeği	Yoksulluk	Ayrımcılık	Şiddet	Eğitim hakkı	Sağlık hakkı	Toplumsal cinsiyet rolleri	Diğer
-------------	-----------	------------	--------	--------------	--------------	----------------------------	-------

5. Habere konu olan hikaye ve kişiler hangi şehir veya bölgeden?

B. Toplumsal cinsiyete dair göstergeler

1. İzlemeye konu olan haberde;
 - i. Haber kaynağının/öznesi birincil kaynak mı?²⁷
 - ii. Haber olayın başkası tarafından aktarımına mı dayanıyor? Kadın(lar) ikincil kaynak mı?²⁸
2. Haberde uzman ya da yorumcu olarak kadın(lar) yer alıyor mu?
 - i. Uzman konumunda ve/veya görüş bildiren kadın engelli mi? Engelli olup olmadığına dair bir ifade haberde yer alıyor mu?
 - ii. Uzman ve/veya görüş bildiren kadın, engelli hakları konusunda çalışan ve/veya engellilere hizmet sunan biri mi?
3. Haberde görsel kullanılmış mı?
 - i. Görsel, habere konu olan kadının fotoğrafı mı?

²⁷ Birincil kaynakla kastedilen; aktarılan bilginin (olayın/durumun) doğrudan kişiden alınması, onun ağzından ifadelere yer verilmiş olmasıdır. Örneğin şehir içi toplu taşıma araçları erişilebilir olmadığından istediği yere tek başına gidemeyen bir kadının kendi deneyimini muhabire anlatması gibi.

²⁸ İkincil kaynakla kastedilen; bir hak grubu adına başka birinin konuşmasıdır; örneğin bir çocuk hekiminin engelli çocuklara yönelmiş cinsel istismar hakkında bilgi vermesi veya bir vaka hakkında konuşması gibi.

- ii. Görselde kadın tek başına mı?
 - iii. Görselde kadın ev/aile ortamında mı görülüyor?
 - iv. Görselde kadın engelini belli edecek şekilde bir eylem veya araçla mı gösteriliyor? (tekerlekli sandalye, beyaz baston gibi)
 - v. Görselde kadın güçsüz, bağımlı, mağdur, yardıma muhtaç olarak mı gösteriliyor?
 - vi. Görselde -varsa- çocukların yüzü görülüyor mu?
 - vii. Kişi onurunu zedeleyebilecek kompozisyonlar görselde var mı? (Betimleyin)
 - viii. Diğer: (Betimleyin)
4. Haber toplumsal cinsiyet eşitliğine veya ayrımcılık/hak ihlali/şiddete dikkat çekiyor mu?
- i. Haberde toplumsal cinsiyet klişeleri, önyargılar ve kalıp düşünceler var mı? (Açıklayın)
 - ii. Haberde kadın(lar) aile ilişkileri çerçevesinde mi ele alınıyor? (Eş, anne, evlat vb.)
 - iii. Haberde kadının yaşı belirtiliyor mu? (Yaş belirtilmişse yazın)
 - iv. Kadının mesleği/işini belirtiliyor mu?
 - v. Kadının medeni durumu belirtiliyor mu?
 - vi. Kadının engel durumu eğitimi ve mesleki becerileriyle ilişkilendiriliyor mu? (Açıklayın)

C. Haber içeriğine dair göstergeler

1. İzlemeye konu olan haber;

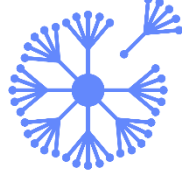
- i. Haberin dili ve yaklaşımı engellileri güçlendirecek bilgi ve mesajlar içeriyor mu? (Açıklayın)
- ii. İnsan hakları, yasalar ve mevzuat hakkında bilgi veriliyor mu?
- iii. Cinsiyete dayalı şiddet, kadın cinayeti, cinsel şiddet, istismar gibi konular hakkında mı?
- iv. Mobbing, ücret eşitsizliği, çalışma yaşamında fırsat eşitsizliği gibi konularda mı?
- v. Kentsel yaşamda erişilebilirlik sorunlarını gündeme getiriyor mu? Hangi bağlamda?
- vi. Bir başarı öyküsünü mü anlatıyor?
- vii. Engellilik alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin görüşüne yer verilmiş mi?
- viii. Bahsedilen konuda yol gösterici, hak arama mekanizmalarını kullanmaya teşvik edici mi?
- ix. Belli bir alanda rol model olabilecek engelli kadınla ilgili öne çıkan niteliklere, çabaya ve başarılarına dikkat çekiyor mu?
- x. Başlığında, merhamet yaklaşımını somutlayan ifadeler var mı? (Açıklayın)
- xi. Sınıfsal/kültürel ayrımcılık yapıyor mu?
- xii. Haberde engelli kadınların insan haklarının ihlali durumunda arayabilecekleri acil yardım hatları, başvurulabilecek merkezler vb. hakkında bilgi var mı?

2. Haberde baskın unsur aşağıdakilerden hangisi/hangileri?

Merhamet	Acıma	Hayırseverlik	Hak mücadelesi	Mağduriyet	Ayrımcılık
Yardım talebi	Örgütlenme	İyi uygulama	Kamu hizmeti	Diğer	

EK 3: Çalıştay Katılımcı Listesi

Ayşe Sarı, Sağlık Hizmetleri Sendikası Engelliler Komisyonu
Ayşegül Domaniç Yelçe, Hürriyet gazetesi, İstanbul
Ayten Gürsoy, Sivil Toplum Diyaloğu Derneği
Banu Bozdemir, Sivil Toplum Diyaloğu Derneği
Cansın Kuvvet, Engelli Çocuk Hakları Ağı
Cenay Gürhan, Engelsiz ve Mutlu Yaşam Derneği
Ceren Pekoğlu, Sağlık Hizmetleri Sendikası Engelliler Komisyonu
Deniz Yılmaz Atakay, Nadir Hastalıklar Ağı
Ece Soyer Demir, Türkiye SMA Vakfı, Eskişehir
Emine Güngör Şenol, Anadolu Sessiz Umutlar Derneği, Ankara
Filiz Yörükoğlu, Van İşitme Engelliler Derneği, Van
Fusun Emecan Özcan, Bulancak TV, Giresun
Hatice Aktay, gazeteci
İrem Coşansu Yalazan, Engelliler Konfederasyonu
Mediha Mavi, rehber öğretmen
Melike Tombak, Türkiye SMA Vakfı, Eskişehir
Nimet Sarıkaya, Yüzümle Mutluyum Derneği
Niroz Dalbudak, Engelsiz Bileşenler Federasyonu, Diyarbakır
Nurten Aktaş, Türkiye Sakatlar Derneği
Onur Cantimur, İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği
Selen Kara, Engelliler Konfederasyonu
Sevgi Mart Göcen, EEEH Dergi ve Türkiye Körler Federasyonu, Denizli
Samet Ünal, Türk İşaret Dili Tercümanı
Selen Doğan, Uçan Süpürge Derneği
Selma Kara, gazeteci
Sema Tekin, Anadolu Sessiz Umutlar Derneği
Serap Dikmen Ahmetoğlu, KEDİ Otizm Derneği, İzmir
Serhat Gökpınar, Engelsiz Dünya Federasyonu, Hatay
Sinem Hun, Genderscope, Londra
Sinem Sefa Akay, Uçan Süpürge Derneği
Şenay Keçeci, Engelli Anneleri ve Gönüllüleri Derneği, Ankara
Şule Sepin İçli, Umudun Kadınları Dergisi
Umut İlkay Kavlak, AB Türkiye Delegasyonu
Ülgen Alan Güllü, hekim
Yasemin Dut, Uçan Süpürge Derneği
Yasemin Karakaya, Eksi 25 Derneği, Eskişehir
Zehra Karayel, Engelliler Konfederasyonu

UÇAN SÜPÜRGE
KADIN İLETİŞİM VE ARAŞTIRMA DERNEĞİ

facebook.com/ucansupurgeder
twitter.com/ucansupurgeder
instagram.com/ucansupurgeder
linkedin.com/company/ucansupurgeder
pinterest.com/ucansupurgeder

www.ucansupurge.org